

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРКАСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

Навчально-науковий інститут економіки і права

Кафедра державно-правових дисциплін

ДИПЛОМНА РОБОТА

**на тему: Адміністративно-правове регулювання в сфері
оборони України**

Виконала: _____

Керівник: _____

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ОБОРОНА УКРАЇНИ ЯК ОБ’ЄКТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ.....	7
1.1. Поняття, основні складові та організація оборони України.....	7
1.2. Адміністративно-правове регулювання, його механізм та адміністративно-правові режими у сфері оборони України.....	15
1.3. Державна політика у сфері оборони та воєнна доктрина України.....	21
РОЗДІЛ 2 АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ.....	33
2.1. Збройні Сили України, їх структура, функції, основні завдання, керівництво та порядок комплектування особовим складом.....	33
2.2. Статути Збройних Сил України як правова основа їх функціонування.....	40
2.3. Адміністративно-правові засади функціонування Військової служби правопорядку у Збройних Силах України.....	45
РОЗДІЛ 3 ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ОБОРОНИ УКРАЇНИ.....	51
3.1. Поняття, основні ознаки, принципи, методи і форми державного управління у сфері оборони України.....	51
3.2. Органи державного управління у сфері оборони України та їх компетенція.....	56
3.3. Військовий обов’язок та військова служба в Україні.....	68
3.4. Правові основи і організація контролю у сфері оборони України та адміністративна відповідальність за правопорушення у даній сфері.....	73
ВИСНОВКИ.....	83
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	94

ВСТУП

Актуальність теми. Особливе місце в адміністративно-політичній сфері управління займають оборона, охорона державного кордону й органи, що здійснюють управління ними.

Відповідно до Конституції захист вітчизни, суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу. Прагнучи до мирного співіснування з усіма державами, наша держава підтримує свою обороноздатність на рівні оборонної достатності для захисту від можливої агресії.

Тема є досить актуальною, оскільки проблема обороноздатності та охорони державного кордону є однією з провідних у державі – неможливість організувати управління в даній сфері або неналежне його здійснення ставить під сумнів захист суверенітету, територіальної цілісності, недоторканості і в цілому, принцип непорушності прав і свобод громадян від збройної агресії інших країн. Оборона не обмежується одним видом заходу щодо підготовки до захисту, а включає систему політичних, правових, організаційних, соціальних, воєнних, наукових, економічних, науково-технічних, інформаційних та інших заходів.

Організація управління в області оборони полягає в забезпеченні практичного здійснення військового захисту країни. У цих цілях державні органи при активній участі громадських організацій здійснюють складний комплекс відповідних взаємозалежних заходів політичного, військового, правового, організаційного, матеріально-технічного, морально психологічного характеру.

Анексія Криму Росією та неоголошена війна у східних регіонах України свідчить про прорахунки у підготовці до оборони усіх сфер системи державного управління. Це пов'язано з багатьма чинниками, насамперед, із концептуальними, які дають оцінку міжнародної ситуації навколо України та визначають потенційні небезпеки та супротивника. За період незалежності

Україна провела декілька реформ, які стосувалися питань оборони та сектора безпеки. Як свідчить історична практика, ці реформи здебільшого були спрямовані на скорочення збройних сил, конверсію оборонно-промислового комплексу, скорочення витрат на оборонні потреби. Незважаючи на популярні декларації усіх урядів щодо створення професійних збройних сил, оптимізацію органів управління ними, видання декількох стратегічних оборонних документів, оборонний сектор деградував через різні об'єктивні та суб'єктивні причини, що призвело до неготовності Збройних сил України та інших структур до ефективної відсічі агресору. Новий уряд задекларував збільшення витрат на оборону, зміну Воєнної доктрини та широке реформування як збройних сил, так і інших структур Воєнної організації. Це, насамперед, вимагає зміни нормативно-правової бази, яка регламентує розвиток оборони України.

Мета дослідження полягає у всебічному дослідженні та розкритті адміністративно-правового регулювання у сфері оборони України.

Визначена мета зумовила постановку і розв'язання наступних **завдань**:

1. Визначити поняття оборони України, її основні складові та організацію.
2. Охарактеризувати адміністративно-правове регулювання, його механізм та адміністративно-правові режими у сфері оборони України;
3. Розкрити державну політику і воєнну доктрину України у сфері оборони України;
4. Дати загальну характеристику Збройним Силам України, їх структурі, функціям, основним завданням, керівництву та порядку комплектування особовим складом, а також охарактеризувати Статути Збройних Сил України;
5. Дослідити і розкрити адміністративно-правові засади функціонування Військової служби правопорядку у Збройних Силах України;
6. Охарактеризувати державне управління у сфері оборони України, його основні ознаки, принципи, методи і форми;

7. Визначити основні органи державного управління у сфері оборони України та їх компетенцію;
8. Охарактеризувати військовий обов'язок та військову службу в Україні;
9. Проаналізувати правові основи і організацію контролю у сфері оборони України;
10. Розкрити адміністративну відповідальність за порушення у сфері оборони України.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі адміністративно-правового регулювання у сфері оборони України.

Предметом дослідження є адміністративно-правове регулювання у сфері оборони України.

Методи дослідження. Методологічною основою дипломної роботи є сукупність філософсько-світоглядних, загальнонаукових та спеціальних методів і прийомів наукового пізнання. Загальною основою є філософські методи, які є універсальними і дозволяють зрозуміти природу і характер адміністративно-правового регулювання у сфері оборони України. Серед загальнонаукових методів використовувались діалектичний, системний підходи, методи структурного та функціонального аналізу. Використання спеціальних наукових методів – формально-нормативного, порівняльно-правового аналізу, доктринального тлумачення правових норм – дозволило проаналізувати особливості реалізації окремих засобів адміністративно-правового регулювання у сфері оборони України.

Джерельну базу дослідження складають Конституція України, Цивільний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення; Закони України «Про оборону України», «Про Збройні Сили України», «Про військовий обов'язок і військову службу», «Про альтернативну (невійськову) службу», «Про порядок направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав», «Про Раду національної безпеки і оборони України», «Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України», «Про Дисциплінарний

статут Збройних Сил України», «Про Стройовий статут Збройних Сил України», «Про Статут гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України», «Про правовий режим воєнного стану», Укази Президента України, Постанови Кабінету Міністрів України, інші законодавчі акти України та відповідні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Під час дослідження були використані праці В. Б. Авер'янова, В. М. Александрова, Ю. П. Битяка, Л. Б. Бобрицького, А. С. Васильєва, С. В. Ващенко, С.В. Ківалова, Л. В. Ковалю, В.К. Колпакова, Б. М. Ринажевського та інших.

Науково-практичне значення роботи полягає в тому, що вона становить як науково-теоретичний, так і практичний інтерес. Практичне значення одержаних результатів полягає у визначенні адміністративно-правового регулювання у сфері оборони України і його значення щодо сучасної обороноздатності країни. Зроблені висновки дозволяють зрозуміти засоби розв'язання цих проблем у сучасний період. Матеріали дипломної роботи можуть бути використані у навчальному процесі для викладення навчальних дисциплін: «Адміністративне право», підготовці навчальних посібників, курсів лекцій тощо.

Структура дипломної роботи зумовлена метою, завданнями та характером дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, які включають десять підрозділів, висновків та списку використаних джерел, що містить 74 найменувань. Загальний обсяг роботи складає 100 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ОБОРОНА УКРАЇНИ ЯК ОБ'ЄКТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

1.1. Поняття, основні складові та організація оборони України

Україна підтримує свою обороноздатність на рівні оборонної достатності для захисту від агресії, прагне мирного співіснування з усіма державами [2, 32].

Україна як європейська держава створює засади своєї національної безпеки і оборони, виходячи з власних національних інтересів. Цей процес вимагає творчого підходу до визначення основ політики у сфері безпеки й оборони, створення її системи та приведення у відповідність із державно-правовим статусом України як суверенної держави. Національна безпека і оборона є гарантом державотворення в Україні, необхідною умовою збереження та примноження духовних і матеріальних цінностей. Саме тому забезпечення національної безпеки й оборони України Конституція зараховує до найважливіших завдань держави - це справа всього Українського народу [32].

Оборона України - це комплекс політичних, економічних, екологічних, воєнних, соціальних і правових заходів щодо забезпечення незалежності, територіальної цілісності, захисту інтересів держави й мирного життя народу України. Захист Вітчизни є конституційним обов'язком кожного її громадянина, оскільки оборона країни належить до найважливіших функцій держави та є справою всього народу [8, 223].

Законодавство дає нормативне визначення оборони України, а саме оборона України - система політичних, економічних, соціальних, воєнних, наукових, науково-технічних, інформаційних, правових, організаційних, інших заходів держави щодо підготовки до збройного захисту та її захист у разі збройної агресії або збройного конфлікту [52].

Метою оборони України є створення необхідних умов для запобігання воєнному нападу й збройної відсічі можливій агресії проти України в будь-який час і за будь-яких обставин.

Оборона України базується на готовності та здатності органів державної влади, усіх ланок воєнної організації України, органів місцевого самоврядування, єдиної системи цивільного захисту, національної економіки до переведення, при необхідності, з мирного на воєнний стан та відсічі збройній агресії, ліквідації збройного конфлікту, а також готовності населення і території держави до оборони [52].

Анексія Криму Росією та неоголошена війна у східних регіонах України свідчить про прорахунки у підготовці до оборони усіх сфер системи державного управління. Це пов'язано з багатьма чинниками, насамперед, із концептуальними, які дають оцінку міжнародної ситуації навколо України та визначають потенційні небезпеки та вірогідного супротивника. За період незалежності Україна провела декілька реформ, які стосувалися питань оборони та сектора безпеки. Як свідчить історична практика, ці реформи здебільшого були спрямовані на скорочення збройних сил, конверсію оборонно промислового комплексу, скорочення витрат на оборонні потреби [71].

Незважаючи на популярні декларації усіх урядів щодо створення професійних збройних сил, оптимізацію органів управління ними, видання декількох стратегічних оборонних документів, оборонний сектор деградував через різні об'єктивні та суб'єктивні причини, що призвело до неготовності Збройних сил України та інших силових структур до ефективного відсічі агресору. Новий уряд задекларував збільшення витрат на оборону, зміну Воєнної доктрини та широке реформування як збройних сил, так і інших структур Воєнної організації. Це, насамперед, вимагає зміни нормативно-правової бази, яка регламентує розвиток оборони України [71].

Організація оборони в Україні містить у собі проведення ряду заходів, визначених Конституцією, Законом «Про оборону України» та іншими нормативно - правовими актами, спрямованими на підготовку до збройного захисту і, власне, збройний захист України, цілісності і недоторканності її території.

Організація оборони охоплює: прогнозування та оцінку воєнної небезпеки і воєнної загрози, здійснення заходів у зовнішньополітичній сфері, спрямованих на запобігання збройному конфлікту та відсіч збройній агресії, формування та реалізацію воєнної, воєнно-економічної, військово-технічної та воєнно-промислової політики держави; удосконалення структури, уточнення завдань і функцій Збройних Сил України та інших військових формувань, забезпечення необхідної чисельності їх особового складу, а також їх розвиток, підготовку та підтримання на належному рівні боєздатності, бойової та мобілізаційної готовності до оборони держави, планування їх застосування; розвиток воєнно-промислового комплексу, створення сприятливих умов для мобілізаційного розгортання галузей національної економіки з метою виробництва озброєння, військової техніки і майна в необхідних обсягах; підготовку національної економіки, території, органів державної влади, органів військового управління, органів місцевого самоврядування, а також населення до дій в особливий період; забезпечення розвитку воєнної науки, забезпечення відкритого та демократичного цивільного контролю у сфері оборони [3]. Організація оборони, крім формування воєнної політики і воєнної доктрини, включає: розвиток воєнної науки, прогнозування та оцінювання воєнної загрози чи загрози воєнного нападу, здійснення відповідних заходів на міжнародній арені щодо запобігання агресії; підготовку, розвиток, формування структури і забезпечення необхідної чисельності Збройних Сил України, підтримання їх боєздатності, бойової та мобілізаційної готовності; вироблення і проведення військово-технічної політики; підготовку населення і території країни до оборони та ін. [28, 532].

Виходячи з поняття оборони, ці заходи можна поділити на такі основні групи: політичні, військові, економічні, мобілізаційні, правові, соціальні.

Так, зокрема, *політичні заходи*, пов'язані з організацією оборони, включають: оголошення стану війни; введення воєнного стану; прогнозування й оцінку військової небезпеки і військової загрози; розробку основних напрямів військової політики і положень військової доктрини, ряд інших.

Військові заходи, пов'язані з організацією оборони, передбачають будівництво, підготовку і підтримку в необхідній готовності Збройних Сил України, інших військ, військових формувань і органів, планування їхнього застосування, а також їх застосування з метою оборони України; виробництво й удосконалення систем управління Збройними Силами України, іншими військами, військовими формуваннями й органами, озброєння і військової техніки, створення їхніх запасів, планування використання в інтересах оборони радіочастотного спектра [26, 432].

Економічні заходи, пов'язані з організацією оборони, передбачають розвиток науки в інтересах оборони; фінансування витрат на оборону, а також контроль за витратою коштів, виділених на оборону, і діяльністю Збройних Сил України, інших військ, військових формувань і органів.

Мобілізаційні заходи, пов'язані з організацією оборони, містять у собі планування переведення органів державної влади, органів місцевого самоврядування й економіки країни на роботу в умовах воєнного часу; мобілізаційну підготовку органів державної влади, органів місцевого самоврядування й організацій незалежно від форм власності, транспорту, комунікацій і населення країни та інші.

Правові заходи в цій сфері пов'язані з розробкою і прийняттям законодавчих і інших нормативно - правових актів у цій сфері, а соціальні - з матеріально-побутовим та грошовим забезпеченням службовців Збройних Сил України [44].

Відповідно до законодавства складовими частинами організації оборони в Україні є мобілізація, мобілізаційна підготовка, цивільний захист і територіальна оборона.

Під *мобілізацією* розуміється комплекс заходів щодо переведення економіки країни, органів державної влади, органів місцевого самоврядування й організацій на роботу в умовах воєнного часу, переведення Збройних Сил України, інших військ, військових формувань, органів і спеціальних формувань

на організацію і стан воєнного часу. Мобілізація в Україні може бути загальною або частковою та проводиться відкрито чи приховано [3].

Загальна мобілізація проводиться одночасно на всій території України і стосується національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, Збройних Сил України, інших військових формувань, Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту, підприємств, установ і організацій.

Часткова мобілізація може проводитися в окремих місцевостях держави, а також стосуватися певної частини національної економіки, Збройних Сил України, інших військових формувань, Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту, підприємств, установ і організацій. Вид, обсяги, порядок і строк проведення мобілізації визначаються Президентом України в рішенні про її проведення.

Рішення про проведення відкритої мобілізації має бути негайно оголошене через засоби масової інформації. Рішення про проведення прихованої мобілізації доводиться до органів державної влади, інших державних органів, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій по закритих каналах оповіщення в порядку, який визначається Президентом України [50].

З моменту оголошення мобілізації (крім цільової) чи введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях настає особливий період функціонування національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, Збройних Сил України, інших військових формувань, сил цивільного захисту, підприємств, установ і організацій. На час особливого періоду дія будь-яких прийнятих до настання цього періоду нормативно-правових актів, що передбачають скорочення чисельності, обмеження комплектування або фінансування Збройних Сил України, інших військових формувань чи правоохоронних органів спеціального призначення, зупиняється [68].

Під *мобілізаційною підготовкою* розуміється комплекс заходів, які здійснюються у мирний час з метою підготовки галузей економіки країни, органів державної влади, органів місцевого самоврядування й організацій, Збройних Сил України, інших військ, військових формувань, органів і створюваних на воєнний час спеціальних сил до забезпечення захисту держави від збройного нападу і задоволення потреб держави і населення у воєнний час [5, 273].

Зміст мобілізаційної підготовки становить:

правове регулювання у сфері мобілізаційної підготовки та мобілізації та наукове і методичне забезпечення мобілізаційної підготовки та мобілізації та інформаційне забезпечення;

визначення умов діяльності та підготовка органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій до роботи в умовах особливого періоду;

розроблення мобілізаційних планів, довготермінових і річних програм мобілізаційної підготовки;

створення, розвиток та утримання мобілізаційних потужностей для задоволення потреб держави в особливий період;

підготовка й утримання в належному стані техніки та об'єктів, призначених для передачі в разі мобілізації Збройним Силам України, іншим військовим формуванням тощо [50].

Мобілізаційна підготовка та мобілізація здійснюються на основі таких принципів: централізоване керівництво; завчасність; плановість; комплексність і погодженість; персональна відповідальність за виконання заходів щодо мобілізаційної підготовки та мобілізації; додержання прав підприємств, установ і організацій та громадян; гарантована достатність; наукова обґрунтованість; фінансова забезпеченість [50].

Цивільний захист - це функція держави, спрямована на захист населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних

ситуацій шляхом запобігання таким ситуаціям, ліквідації їх наслідків і надання допомоги постраждалим у мирний час та в особливий період [25].

Цивільний захист України у мирний час здійснюється відповідно до Кодексу цивільного захисту України, а в особливий період та з метою підготовки до нього - з урахуванням особливостей, визначених законодавством про оборону, мобілізацію та правовий режим воєнного стану [52].

Кодекс цивільного захисту України регулює відносини, пов'язані із захистом населення, території, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій, реагуванням на них, функціонуванням єдиної державної системи цивільного захисту, та визначає повноваження органів державної влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, права та обов'язки громадян України, іноземців та осіб без громадянства, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності [25].

Територіальна оборона організується з метою захисту населення, об'єктів і комунікацій на території України від дій супротивника, диверсійних або терористичних актів, а також ведення і підтримки режимів надзвичайного і воєнного часу [3].

Територіальна оборона України є системою загальнодержавних воєнних і спеціальних заходів, що здійснюються в особливий період із завданнями:

охорони та захисту державного кордону;

забезпечення умов для надійного функціонування органів державної влади, органів військового управління, стратегічного (оперативного) розгортання військ (сил);

охорони та оборони важливих об'єктів і комунікацій;

боротьби з диверсійно-розвідувальними силами, іншими озброєними формуваннями агресора та антидержавними незаконно утвореними озброєними формуваннями;

підтримання правового режиму воєнного стану.

Територіальну оборону на всій території України організовує Генеральний штаб Збройних Сил України, на території Автономної Республіки Крим, областей, у містах Києві та Севастополі - відповідно Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації в межах своїх повноважень. Безпосереднє керівництво територіальною обороною держави здійснює начальник Генерального штабу - Головнокомандувач Збройних Сил України [52].

Основи організації оборони України та повноваження державних органів щодо її забезпечення, обов'язки підприємств, установ, організацій, посадових осіб стосовно здійснення обороноздатності країни встановлено Законом України «Про оборону України» [6, 432].

Формування і проведення воєнної політики України, законодавче регулювання питань сфери оборони та військового будівництва здійснюються виключно Верховною Радою України [27, 331].

Виключно законами України визначаються організація Збройних Сил України, правовий режим воєнного стану та вирішуються інші питання у сфері оборони. Важливі функції у сфері оборони покладено на Президента України - гаранта державного суверенітету та територіальної цілісності держави.

Заходи щодо обороноздатності і національної безпеки України здійснюються Кабінетом Міністрів України, який керує діяльністю підпорядкованих йому органів та організацій відносно забезпечення оборони, оснащення Збройних Сил України озброєнням, військовою технікою, іншими матеріальними засобами. Органом державного управління Збройними Силами України є Міністерство оборони України, яке несе повну відповідальність за їх розвиток та підготовку до виконання завдань оборони [46].

Місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування забезпечують: виконання вимог чинного законодавства України з питань оборони посадовими особами, громадянами, підприємствами, установами і організаціями; вирішують завдання щодо забезпечення потреб оборони та мобілізаційної готовності; організують призов громадян на дійсну військову

службу та виконують інші функції у сфері оборони, передбачені законодавством України.

Підприємства, установи і організації виконують державні замовлення і договори по виробництву і поставці озброєння та іншої продукції для потреб оборони, здійснюють наукові розробки, дослідження, виконують військово-транспортні зобов'язання та інші завдання, визначені чинним законодавством [34, 545].

З метою запобігання збройній агресії та збройному конфлікту, забезпечення національних інтересів і реалізації власної воєнної політики Україна, дотримуючись норм відповідальної і заснованої на співробітництві поведінки в галузі безпеки, бере участь у міжнародних системах безпеки та міжнародному співробітництві у сфері оборони на підставі міжнародних договорів України та в порядку і на умовах, визначених законодавством України [34, 546].

Визначаючи способи забезпечення власної безпеки у процесі підготовки держави до оборони та під час воєнних дій, Україна додержується принципів і норм міжнародного права, враховує законні інтереси безпеки інших держав.

Фінансування потреб національної оборони держави здійснюється за рахунок і в межах коштів, визначених у законі про Державний бюджет України на відповідний рік.

Фінансування потреб національної оборони держави може здійснюватися додатково за рахунок благодійних пожертв фізичних та юридичних осіб у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України [52].

1.2. Адміністративно-правове регулювання, його механізм та адміністративно-правові режими у сфері оборони України

Адміністративно-правове регулювання в сфері оборони України — це здійснюваний всією системою адміністративних правил, засобів, форм і методів, цілеспрямований результат, нормативно - організаційний вплив норм адміністративного права на суспільні відносини в сфері оборони з метою

забезпечення прав свобод і публічних законних інтересів фізичних і юридичних осіб, нормального функціонування громадянського суспільства та держави [34, 505].

Механізм адміністративно-правового регулювання в сфері оборони України - це сукупність правових засобів функціонування єдиної системи адміністративно-правового регулювання, за допомогою яких здійснюється правове регулювання суспільних відносин у сфері оборони України [16, 132].

До структури цього механізму входять наступні елементи (засоби):

- норми адміністративного права, об'єктивно виражені в законах та інших нормативних актах в сфері оборони України;
- адміністративно-правові відносини, що виникають в сфері оборони;
- акти застосування норм адміністративного права та акти тлумачення норм адміністративного права в сфері оборони України;
- правосвідомість - це система відображення правової дійсності у поглядах, почуттях, уявленнях людей про право, що складається з правової ідеології, правової психології та правової поведінки;
- правова культура - це система правових цінностей, завдяки яким правильно розуміються та виконуються положення норм адміністративного права. Законність - це правовий режим, за допомогою якого дотримуються норм права всі суб'єкти адміністративно-правових відносин [12, 178].

Правовою основою оборони держави є Конституція України, основи організації оборони України та повноваження державних органів по її забезпеченню, обов'язки підприємств, установ, організацій, посадових осіб по здійсненню обороноздатності країни передбачені Законом України від 6 грудня 1991 р. «Про оборону України». Інші питання стосовно оборони країни регулюються законами: «Про Збройні Сили України», «Про військовий обов'язок і військову службу», «Про альтернативну (невійськову) службу», «Про порядок направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав», «Про Раду національної безпеки і оборони України», «Про військовий комісаріат», «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною

організацією і правоохоронними органами держави», «Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України», «Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України», «Про Стройовий статут Збройних Сил України», «Про Статут гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України», «Про правовий режим воєнного стану», Указами Президента України «Про затвердження Тимчасового положення про Раду національної безпеки і оборони України», «Про затвердження Положення про Міністерство оборони України», «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України», Постановами Кабінету Міністрів України «Положення про військовий комісаріат», «Про заходи щодо підвищення кваліфікації посадових осіб і спеціалістів центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування з питань національної безпеки та оборони держави», «Про затвердження Порядку реєстрації військових частин як суб'єктів господарської діяльності у Збройних Силах», інші законодавчі акти України та відповідні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Закон України від 6 грудня 1991 р. № 1932-ХІІ «Про оборону України» встановлює засади оборони України, а також повноваження органів державної влади, основні функції та завдання органів військового управління, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, обов'язки підприємств, установ, організацій, посадових осіб, права та обов'язки громадян України у сфері оборони [52].

Закон України від 6 грудня 1991 р. «Про Збройні Сили України» визначає функції, склад Збройних Сил України, правові засади їх організації, діяльності, дислокації, керівництва та управління ними [49].

Закон України від 25 березня 1992 № 2232-ХІІ «Про військовий обов'язок і військову службу» здійснює правове регулювання відносин між державою і громадянами України у зв'язку з виконанням ними конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, а також визначає загальні засади проходження в Україні військової служби [36].

Закон України від 12 грудня 1991 р. № 1975-XII «Про альтернативну (невійськову) службу» визначає організаційно-правові засади альтернативної (невійськової) служби (далі - альтернативна служба), якою відповідно до Конституції України має бути замінене виконання військового обов'язку, якщо його виконання суперечить релігійним переконанням громадянина [35].

Закон України від 05 березня 1998 № 183/98-ВР «Про Раду національної безпеки і оборони України» визначає правові засади організації та діяльності Ради національної безпеки і оборони України, її склад, структуру, компетенцію і функції [59].

Закон України від 02 березня 2000 № 1518-III «Про порядок направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав» визначає порядок направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав та умови тимчасового перебування на території цих держав, принципи формування, організації підготовки зазначених підрозділів та гарантії соціального захисту осіб їх військового і цивільного персоналу, членів їх сімей [49].

Закон України від 19 червня 2003 № 975-IV «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави» з метою захисту національних інтересів України, утвердження і зміцнення конституційних засад демократичної, правової держави у сфері цивільно-військових відносин, забезпечення прав і свобод людини та відповідно до міжнародних зобов'язань, взятих Україною, визначає правові засади організації і здійснення демократичного цивільного контролю над Збройними Силами України та іншими утвореними відповідно до законів України військовими формуваннями, а також над правоохоронними органами держави. А також інші закони та нормативно-правові акти, що регулюють питання в сфері оборони України [40].

Важливим елементом адміністративно-правового регулювання у сфері оборони України є адміністративно-правовий режим - це консолідоване поєднання адміністративно-правових засобів регулювання, підібраних та застосовуваних у зв'язку з ситуацією, що склалась, задля оптимального

вирішення поточної проблематики шляхом централізованого кооперування, застосування імперативного методу правового впливу та диференціації сетентів компетенції кожного з суб'єктів адміністрування.

Зокрема виділяють такі адміністративно – правові режими у сфері оборони України: правовий режим воєнного стану, правовий режим державної таємниці, правовий режим майна Збройних Сил України, правовий режим надзвичайного стану, правовий режим державного кордону тощо [22, 205].

Відповідно закон України «Про правовий режим воєнного стану» визначає зміст правового режиму воєнного стану, порядок його введення та скасування, правові засади діяльності органів державної влади, військового командування, військових адміністрацій, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій в умовах воєнного стану, гарантії прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб.

Воєнний стан - це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [56].

У Законі України "Про державну таємницю"- визначено, що "державна таємниця - вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визнані у порядку, встановленому цим Законом, державною таємницею і підлягають охороні державою" [42].

Закон України «Про правовий режим майна у Збройних Силах України» визначає правовий режим майна, закріпленого за військовими частинами, закладами, установами та організаціями Збройних Сил України, і повноваження органів військового управління та посадових осіб щодо управління цим майном [57].

Закон України «Про правовий режим надзвичайного стану» визначає зміст правового режиму надзвичайного стану, порядок його введення та припинення дії, особливості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій в умовах надзвичайного стану, додержання прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб та відповідальність за порушення вимог або невиконання заходів правового режиму надзвичайного стану [58].

Метою введення надзвичайного стану є усунення загрози та якнайшвидша ліквідація особливо тяжких надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру, нормалізація обстановки, відновлення правопорядку при спробах захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу шляхом насильства, для відновлення конституційних прав і свобод громадян, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, створення умов для нормального функціонування органів державної влади та органів місцевого самоврядування, інших інститутів громадянського суспільства [58].

Режим державного кордону України - порядок перетинання державного кордону України, плавання і перебування українських та іноземних невійськових суден і військових кораблів у територіальному морі та внутрішніх водах України, заходження іноземних невійськових суден і військових кораблів у внутрішні води і порти України та перебування в них, утримання державного кордону України, провадження різних робіт, промислової та іншої діяльності на державному кордоні України - визначається цим Законом, іншими актами законодавства України і міжнародними договорами України [41].

1.3. Державна політика у сфері оборони і воєнна доктрина України

Державну політику у сфері оборони слід розуміти як цілеспрямовану, організовану діяльність публічної адміністрації, яка реалізує свої повноваження шляхом застосування комплексу політичних, економічних, воєнних, соціальних, правових заходів щодо розробки довгоцільових програм у сфері оборони з метою підвищення обороноздатності держави, забезпечення цілісності й недоторканості її території та кордонів.

Забезпечення національної безпеки, оборони суверенітету і територіальної цілісності країни є одним з пріоритетних напрямків державної політики, яка досягається з використанням всіх сил, засобів, ресурсів держави. Разом з тим, в її забезпеченні вирішальне значення відведено воєнному потенціалу країни, який формується головним чином в військовому житті суспільства. Забезпечення нашої армії сучасною зброєю викликає сьогодні серйозну клопотаність. Велика частина воєнного оснащення фізично і морально застаріла, при цьому не компенсується новими закупівлями. Визначення концептуальних засад державної політики в сфері оборони України повинно носити цілеспрямований, навіть виборчий, точковий характер [72, 299].

Принципи державної політики в сфері оборони мають розгалужену систему, засновану на юридичних властивостях правових актів, якими вони закріплені. Узагальнення правових принципів цієї сфери за класифікаційними групами дає можливість впорядкувати їх.

В той же час існуюча теоретична основа класифікації принципів не має ідентичності поглядів, саме тому набуває ознак розрізненості та невизначеності. Разом з тим, взявши до уваги теоретичний поділ принципів права, слід сказати, що державна політика в сфері оборони базується на відповідних принципах, основоположними з яких є конституційні.

Так, до конституційних принципів державної політики в сфері оборони варто віднести наступні:

- верховенство права;
- законність;

- рівності усіх людей у своїх правах;
- гуманізм;
- демократизм;
- пріоритетність загальнолюдських духовних цінностей;
- доступність для кожного громадянина всіх форм і типів послуг в сфері оборони, що надаються державою, визначення прав та інтересів громадян та кожного громадянина зокрема найвищою соціальною цінністю [6, 434].

Особливості реалізації державної політики в сфері оборони, визначення її цілей та виконання поставлених завдань, правова регламентація напрямків державної політики в сфері оборони базується на інституціональних принципах, які закріплені в законодавчих актах, наприклад, Закони України «Про оборону України», «Про засади зовнішньої і внутрішньої політики», «Про організацію оборонного планування» та інші.

Основними засадами внутрішньої політики у сфері національної безпеки і оборони є:

забезпечення життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам у зовнішньополітичній, оборонній, соціально-економічній, енергетичній, продовольчій, екологічній та інформаційній сферах;

зміцнення обороноздатності держави, посилення відповідальності органів державної влади всіх рівнів за неналежну підготовку і забезпечення безпеки держави;

реформування Збройних Сил України та інших військових формувань з метою забезпечення їх максимальної ефективності та здатності оперативно реагувати на потенційні загрози Україні, надання особливої уваги прикриттю повітряного і морського простору держави, всебічному забезпеченню Збройних Сил України;

забезпечення поступового переходу до комплектування Збройних Сил України на контрактній основі, насамперед за спеціальностями, що визначають боєздатність підрозділів;

забезпечення оснащення Збройних Сил України новітніми видами військової техніки та озброєнь, відновлення спроможності оборонно-промислового комплексу щодо впровадження новітніх технологій як на основі кооперації з державами - партнерами, так і впровадження власних замкнених циклів створення військової техніки та озброєнь;

удосконалення системи демократичного цивільного контролю над Воєнною організацією держави та правоохоронними органами, забезпечення їх відповідності вимогам європейських інституцій;

забезпечення реалізації гарантій соціального захисту військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу, працівників правоохоронних органів, інших прирівняних до них осіб та членів їхніх сімей;

завершення формування і розвиток вітчизняного оборонно-промислового комплексу; впровадження практики державного замовлення на озброєння та військову техніку для Збройних Сил України, інших складових Воєнної організації держави [45].

Основними засадами зовнішньої політики є:

забезпечення національних інтересів і безпеки України шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загальновизнаними принципами і нормами міжнародного права;

забезпечення дипломатичними та іншими засобами і методами, передбаченими міжнародним правом, захисту суверенітету, територіальної цілісності та непорушності державних кордонів України, її політичних, економічних, енергетичних та інших інтересів;

використання міжнародного потенціалу для утвердження і розвитку України як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної та правової держави, її сталого економічного розвитку;

утвердження провідного місця України у системі міжнародних відносин, зміцнення міжнародного авторитету держави;

сприяння міжнародному миру і безпеці у світі, участь у всеосяжному політичному діалозі для підвищення взаємної довіри держав, подолання традиційних і нових загроз безпеці;

запобігання конфліктам у регіонах, що межують з Україною, та врегулювання наявних конфліктів тощо [45].

Основними напрямками державної політики у сфері оборони в сучасних умовах є:

1) забезпечення підготовки сучасної оборони до виконання властивих їй функцій в умовах можливих військових дій будь-якого масштабу і всіх форм можливих збройних конфліктів;

2) забезпечення функціонування оборони за принципом стратегічної мобільності, що передбачає поетапне нарощування заходів оборони по часу і території в залежності від рівня вищих загроз, концентрацію сил і коштів у потрібний час і у потрібному місці, наявність мобільних резервів матеріально-технічних ресурсів для першочергового забезпечення постраждалого населення, а також мобільних технічно оснащених сил, що прикривають території, віднесені до груп з цивільної оборони, і організації, віднесені до категорій з цивільної оборони, а також цілі регіони;

3) у мирний час органи управління, сили і засоби оборони залучаються до захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру;

4) формування нормативної правової бази, що регламентує організацію і ведення оборони, фінансування та матеріально - технічне забезпечення заходів оборони;

5) удосконалення системи публічного адміністрування у сфері оборони, включаючи відновлення на всіх рівнях інституту керівників оборони, створення служб цивільної оборони та органів, спеціально уповноважених на вирішення завдань оборони, вдосконалення та підтримання в готовності пунктів

управління, розробку на всіх рівнях планів оборони і мобілізаційних планів економіки щодо заходів оборони;

б) вдосконалення сил і засобів в сфері оборони, включаючи реформування військ оборони, пошуково-рятувальної служби, створення системи моніторингу природних, техногенних і військових загроз і небезпек, забезпечення їх постійної готовності до оперативного реагування та ефективного незнання аварійно- рятувальних та інших невідкладних робіт;

7) створення на центральному, регіональному і місцевому рівнях мобільних угруповань сил цивільного захисту;

8) реконструкція систем оповіщення населення з урахуванням сучасних вимог і технічних можливостей та інші заходи;

9) розвиток прогресивних технологій і доцільного відтворення природно-ресурсного потенціалу країни в сфері оборони [71].

Аналізуючи загальні засади державної політики в сфері оборони слід зазначити, що у забезпеченні обороноздатності і життєдіяльності держави вона виконує три найважливіші функції:

- оборонну - рішенням проблеми збереження людських ресурсів і військово-економічного потенціалу країни;

- соціальну - забезпеченням захисту та життєдіяльності населення, порядком і наданням допомоги ураженим та постраждалим;

- економічну - збереженням об'єктів, істотно необхідні стійкого функціонування економіки та виживання населення у воєнний час, захистом матеріальних і культурних цінностей, зниженням небезпеки утворення вторинних вогнищ ураження в умовах війни [71].

Воєнна доктрина України – складова частина концепції національної безпеки, становить сукупність основоположних настанов і принципів щодо організації та забезпечення безпеки особи, народу і держави шляхом політичних, дипломатичних, економічних та воєнних заходів, визначає державну політику України у сфері оборони [72].

Перша редакція Воєнної доктрини України була прийнята Постановою Верховної Ради України N 3529-XII 19 жовтня 1993 р.

Друга редакція Воєнної доктрини України була прийнята Указом Президента України N 648/2004 15 червня 2004 р. Доктрина має оборонний характер, охоплює воєнно-політичні, воєнно-технічні та воєнно-економічні аспекти.

Третя редакція Воєнної доктрини України прийнята РНБО України 2 вересня 2015, під час російської збройної агресії проти України 2014—2015 рр, і введена в дію 24 вересня Указом Президента України. Доктрина визначає як актуальні воєнні загрози для України: збройну агресію Росії проти України; нарощування військової потужності РФ в безпосередній близькості до державного кордону, у тому числі можливість розгортання тактичної ядерної зброї на території Криму; мілітаризацію тимчасово окупованої території, присутність військового контингенту РФ у Придністровському регіоні Молдови, активізація російськими спецслужбами розвідувально-підривної діяльності в Україні з метою дестабілізації внутрішньої ситуації. Також до загроз віднесено діяльність на території України незаконних збройних формувань, спрямована на залякування населення та порушення функціонування органів державної влади [73].

Воєнна доктрина України є системою поглядів на причини виникнення, сутність і характер сучасних воєнних конфліктів, принципи і шляхи запобігання їх виникненню, підготовку держави до можливого воєнного конфлікту, а також на застосування воєнної сили для захисту державного суверенітету, територіальної цілісності, інших життєво важливих національних інтересів [19, 276].

Правовою основою Воєнної доктрини є Конституція України, закони України, Стратегія національної безпеки України, затверджена Указом Президента України, а також міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Воєнна доктрина України є складовою частиною концепції національної безпеки і становить сукупність основоположних настанов і принципів щодо організації та забезпечення безпеки особи, народу і держави шляхом політичних, дипломатичних, економічних та воєнних заходів. Вона визначається принципом оборонної достатності в будівництві Збройних Сил України і ґрунтується на тому, що Україна:

- не визнає війну як засіб розв'язання міжнародних проблем;
- прагне до нейтралітету й дотримання неядерних принципів (не приймати, не виробляти і не набувати ядерної зброї);
- не має територіальних претензій до жодної держави і не бачить у жодному народі образ ворога;
- ніколи першою не розпочне бойових дій проти будь-якої країни, якщо не стане сама об'єктом агресії [18].

Актуальними воєнними загрозами для України є:

збройна агресія і порушення територіальної цілісності України (тимчасова окупація Російською Федерацією Автономної Республіки Крим, міста Севастополя та військова агресія Російської Федерації в окремих районах Донецької і Луганської областей), нарощування військової потужності Російської Федерації в безпосередній близькості до державного кордону України, у тому числі потенційна можливість розгортання тактичної ядерної зброї на території Автономної Республіки Крим;

мілітаризація Російською Федерацією тимчасово окупованої території шляхом формування нових військових з'єднань і частин, а також постачання бойовиків, військової техніки та засобів матеріально-технічного забезпечення;

присутність військового контингенту Російської Федерації у Придністровському регіоні Республіки Молдова, який може бути використаний для дестабілізації ситуації у південних регіонах України;

нарощування Російською Федерацією поблизу державного кордону України угруповання військ з потужним ударно-наступальним потенціалом,

створення нових, розширення і модернізація наявних баз, об'єктів військової інфраструктури;

активізація спеціальними службами Російської Федерації розвідувально-підривної діяльності в Україні з метою дестабілізації внутрішньої соціально-політичної обстановки в Україні, а також з метою підтримки не передбачених законом збройних формувань у східних регіонах України і створення умов для розширення масштабів збройної агресії;

територіальні претензії Російської Федерації до України і посягання на її суверенітет та територіальну цілісність.

Україна вважатиме своїм воєнним противником іншу державу (коаліцію держав), дії якої (яких) кваліфікуються законами України або міжнародно-правовими актами як збройна агресія. На сьогодні воєнним противником Україна вважає Російську Федерацію.

Потенційним воєнним противником Україна визнаватиме державу (коаліцію держав), дії або наміри якої (яких) матимуть ознаки загрози застосування воєнної сили проти України.

Найвищий ступінь небезпеки має загроза державному суверенітету та територіальній цілісності України. Головною такою загрозою є ймовірність великомасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України.

Безпосередньо воєнною доктриною принципово визначаються воєнно-політичні цілі України та міжнародні пріоритети в галузі забезпечення національної безпеки; причини воєнної небезпеки; ставлення України до війни; ставлення України до ядерної зброї та інших видів зброї масового знищення; основні напрями забезпечення воєнної безпеки; завдання Збройних Сил та принципи їх будівництва; підготовка Збройних Сил до захисту від агресії; мета і принципи воєнно-економічної політики; підготовка держави і населення до оборони [44].

Воєнна доктрина України, як основа воєнного будівництва держави, спирається на аналіз геополітичної ситуації в світі та довгострокові наукові прогнози її розвитку. Доктринальні положення є обов'язковими для державних

органів, організацій, органів самоврядування та громадян України і є основою узгодження їх зусиль у зміцненні національної безпеки України. На основі Воєнної доктрини розробляються концепції будівництва видів збройних сил, родів військ, інших військових формувань України і конкретні програми їх реалізації [71].

Відповідно до Указу Президента від 24 вересня 2015 року воєнна доктрина ґрунтується на результатах аналізу та прогнозування воєнно-політичної обстановки, принципах оборонної достатності, без'ядерного статусу, високої готовності до оборони, системності оборонного планування, а також визначених Верховною Радою України засадах внутрішньої та зовнішньої політики. Основні положення Воєнної доктрини є похідними від Стратегії національної безпеки України, розвивають її положення за напрямками забезпечення воєнної безпеки та спрямовані на протидію агресії з боку Російської Федерації, досягнення Україною критеріїв, необхідних для набуття членства в Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного договору, забезпечення рівноправного взаємовигідного співробітництва у воєнній, воєнно-економічній та військово-технічній сферах з усіма заінтересованими державами-партнерами.

Україна прагне підтримувати дружні відносини з усіма державами світу на основі міжнародних договорів, укладених на принципах рівноправності, невтручання у внутрішні справи, взаємоповаги до незалежності, суверенітету та територіальної цілісності [60].

Головною метою воєнної політики України є створення умов для відновлення територіальної цілісності держави, її суверенітету і недоторканності в межах державного кордону України.

Основними цілями у сфері воєнної політики України є:

відбиття збройної агресії Російської Федерації проти України;

забезпечення обороноздатності України на рівні, достатньому для запобігання виникненню збройного конфлікту, а у разі збройного конфлікту - для його локалізації і нейтралізації;

участь України у реалізації спільної політики безпеки і оборони Європейського Союзу;

удосконалення системи забезпечення воєнної безпеки, яка б гарантувала надійний захист держави від зовнішніх та внутрішніх загроз, гідне сприйняття України на міжнародному рівні та відповідала критеріям членства України в ЄС і НАТО [60].

Виходячи із засад внутрішньої і зовнішньої політики, з урахуванням характеру актуальних загроз національній безпеці основними завданнями воєнної політики України у найближчий час і в середньостроковій перспективі є:

локалізація та нейтралізація у найкоротший строк воєнно-політичної кризи у східних регіонах України, запобігання її переростанню у масштабну збройну агресію;

ліквідація не передбачених законом збройних формувань та відновлення повного контролю державного кордону України;

відновлення престижу військової служби;

реформування Збройних Сил України з метою досягнення оперативної і технічної сумісності зі збройними силами держав - членів НАТО;

удосконалення системи мобілізаційної підготовки та мобілізації, у тому числі забезпечення створення необхідної кількості підготовленого військового резерву;

дотримання принципу незалучення військовослужбовців строкової служби до участі у бойових діях;

створення єдиної системи видової розвідки з відповідною інфраструктурою отримання та обробки інформації в режимі часу, наближеного до реального;

створення цілісного сектору безпеки і оборони держави як головного елемента системи забезпечення воєнної безпеки, інтеграція спроможностей його складових для своєчасного і ефективного реагування на наявні та потенційні загрози;

забезпечення підвищення спроможностей сил оборони, необхідних для досягнення цілей воєнної політики;

удосконалення державної інформаційної політики у воєнній сфері;

попередження та ефективна протидія інформаційно-психологічним впливам іноземних держав, спрямованим на підрив обороноздатності, порушення суверенітету і територіальної цілісності України, дестабілізацію внутрішньої соціально-політичної обстановки, провокування міжетнічних та міжконфесійних конфліктів в Україні тощо [60].

Визначені цілі та завдання воєнної політики відповідають сучасному стану і середньостроковому прогнозу воєнно-політичної обстановки та можуть уточнюватися з урахуванням змін безпекового середовища, умов соціально-економічного розвитку України, спроможностей сил оборони.

Після відновлення територіальної цілісності України основна мета воєнної політики полягатиме в запобіганні виникненню нових збройних конфліктів, системному зміцненні обороноздатності держави, підвищенні ролі та авторитету України на міжнародній арені [51].

Україна підтримуватиме такий рівень обороноздатності, який одночасно з повним використанням можливостей щодо мирного врегулювання міждержавних суперечностей відповідатиме рівню воєнних загроз та водночас забезпечуватиме воєнно-стратегічний паритет у регіоні [71].

Україна вважає, що кожна держава має право гарантувати власну безпеку шляхом інтеграції в такі безпекові структури, які найбільш відповідають її інтересам.

З відмовою від політики позаблоковості Україна вибудовує нові підходи до забезпечення національної безпеки, надаватиме пріоритет участі в удосконаленні та розвитку євроатлантичної та європейської систем колективної безпеки. Для цього Україна буде інтегруватися до європейського політичного, економічного, правового простору з метою набуття членства в ЄС, а також поглиблювати співпрацю з НАТО для досягнення критеріїв, необхідних для набуття членства у цій організації [53].

Пріоритетним завданням поглиблення співпраці з НАТО є досягнення до 2020 року повної сумісності Збройних Сил України з відповідними силами держав - членів НАТО.

Поглиблення співпраці з НАТО передбачає:

розвиток багатосторонніх відносин у рамках сучасних механізмів НАТО, зокрема в рамках Спільної з ЄС політики безпеки і оборони, Хартії про особливе партнерство між Україною та Організацією Північно-Атлантичного договору, програми "Партнерство заради миру", Концепції оперативних можливостей НАТО (КОМ/ОСС), Процесу планування та оцінки Сил НАТО (ППОС/PARP) і середземноморського діалогу;

розвиток двосторонніх відносин України з державами - членами НАТО;

надійне виконання взятих на себе партнерських зобов'язань, взяття на себе пропорційної частки відповідальності у спільних з НАТО операціях;

неупереджений і прозорий аналіз реформ у Збройних Силах України з метою впровадження стандартів НАТО, забезпечення мобільності Збройних Сил України та оперативності їх розгортання;

забезпечення підготовленості особового складу, технічної сумісності озброєння, військової та спеціальної техніки, а також оперативної сумісності підрозділів Збройних Сил України і держав - членів НАТО в рамках Програми перевірки та зворотного зв'язку Концепції оперативних можливостей НАТО (КОМ/ОСС) [60].

Поглиблення кооперації та співробітництва з НАТО і ЄС у сфері розвідки щодо протидії агресивній політиці Російської Федерації, міжнародним терористичним, релігійно-екстремістським та злочинним організаціям, боротьби з кіберзлочинністю передбачає залучення допомоги розвідувальних структур НАТО і ЄС, а також держав - членів НАТО і ЄС з питань реформування розвідувальних органів України, залучення для ресурсного забезпечення таких реформ коштів трастових фондів НАТО, отримання доступу до інформаційних мереж, які поповнюються за рахунок розвідувальної інформації з різних джерел, у тому числі від держав - членів НАТО і ЄС [60].

РОЗДІЛ 2

АДМІНІСТРАТИВНО - ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

2.1. Збройні Сили України, їх структура, функції, основні завдання, керівництво та порядок комплектування особовим складом

Державно-правовим підґрунтям військового законодавства є Конституція України, відповідно до статті 17 якої Збройні сили України — це військове формування України, що створене для оборони держави, захисту її суверенітету, територіальної цілісності й недоторканності. Збройні Сили України та інші військові формування не можуть бути використані для обмеження прав і свобод громадян або з метою повалення конституційного ладу, усунення органів влади чи перешкоджання їх діяльності [70].

Збройні Сили України - це військове формування, на яке відповідно до Конституції України покладаються оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності.

Збройні Сили України забезпечують стримування збройної агресії проти України та відсіч їй, охорону повітряного простору держави та підводного простору у межах територіального моря України у випадках, визначених законом, беруть участь у заходах, спрямованих на боротьбу з тероризмом [49].

Правовою основою діяльності ЗСУ є Конституція України, Закони України «Про оборону України», «Про військовий обов'язок і військову службу», статuti Збройних Сил України, інші закони України, акти Президента України, Кабінету Міністрів України, міжнародні договори України, що регулюють відносини в оборонній сфері.

З'єднання, військові частини і підрозділи Збройних Сил України відповідно до закону можуть залучатися до здійснення заходів правового режиму воєнного і надзвичайного стану, боротьби з тероризмом і піратством, посилення охорони державного кордону, суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні і континентального шельфу України та

їх правового оформлення, протидії незаконним перевезенням зброї і наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів у відкритому морі, ліквідації надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру, надання військової допомоги іншим державам, а також брати участь у міжнародному військовому співробітництві, міжнародних антитерористичних, антипіратських та інших міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки на підставі міжнародних договорів України та в порядку і на умовах, визначених законодавством України [55].

Органи військового управління розвідки та військові частини розвідки Збройних Сил України відповідно до закону можуть залучатися до заходів добування розвідувальної інформації з метою підготовки держави до оборони та для забезпечення готовності Збройних Сил України до оборони держави.

Органи військового управління забезпечують неухильне додержання вимог Конституції України стосовно того, що Збройні Сили України не можуть бути використані для обмеження прав і свобод громадян або з метою повалення конституційного ладу, усунення органів державної влади чи перешкоджання їх діяльності.

Ніякі надзвичайні обставини, накази чи розпорядження командирів і начальників не можуть бути підставою для будь-яких незаконних дій по відношенню до цивільного населення, його майна та навколишнього середовища. За віддання і виконання явно злочинного розпорядження чи наказу військовослужбовці несуть відповідальність згідно з законом. Права і обов'язки військовослужбовців, які залучаються до здійснення заходів, передбачені та визначаються законом [49].

Збройні Сили України будуються і здійснюють свою діяльність на основі таких принципів:

Збройні Сили України провадять свою діяльність на засадах:

вірності конституційному обов'язку та військовій присязі;

верховенства права, законності та гуманності, поваги до людини, її конституційних прав і свобод;

гласності, відкритості для демократичного цивільного контролю;
поєднання єдиноначальності і колегіального розроблення найбільш важливих рішень;
комплектування шляхом призову громадян на військову службу та прийняття на військову службу за контрактом;
постійної бойової та мобілізаційної готовності;
збереження державної таємниці;
виховання військовослужбовців на патріотичних, бойових традиціях Українського народу, додержання військової дисципліни;
забезпечення державного соціально-економічного та соціально-правового захисту громадян, які перебувають на службі у Збройних Силах України, а також членів їх сімей;
заборони створення і діяльності організаційних структур політичних партій.

Структура Збройних Сил України Міністерство оборони України є центральним органом виконавчої влади і військового управління, у підпорядкуванні якого перебувають Збройні Сили України.

Збройні Сили України мають таку загальну структуру:

Генеральний штаб Збройних Сил України як головний орган військового управління;

види Збройних Сил України - Сухопутні війська, Повітряні Сили, Військово-Морські Сили;

з'єднання, військові частини, військові навчальні заклади, установи та організації, що не належать до видів Збройних Сил України.

Організаційно Збройні Сили України складаються з органів військового управління, з'єднань, військових частин, військових навчальних закладів, установ та організацій.

Чисельність Збройних Сил України затверджується Верховною Радою України за поданням Президента України.

Гранична чисельність працівників центрального апарату Міністерства оборони України затверджується Кабінетом Міністрів України [49].

Основними завданнями Збройних Сил України визначено: стримування й відсіч збройної агресії проти України, охорона повітряного простору держави та підводного простору в межах територіального моря країни. Крім цього, з'єднання, військові частини та підрозділи Збройних Сил України (у межах, визначених законодавством) можуть залучатися до здійснення заходів правового режиму воєнного і надзвичайного стану, посилення охорони державного кордону і виключної (морської) економічної зони та континентального шельфу України, ліквідації надзвичайних ситуацій будь-якого характеру, надання військової допомоги іншим державам, а також брати участь у міжнародному військовому співробітництві та міжнародних миротворчих операціях на підставі міжнародних договорів держави [48].

Розбудова Збройних Сил України здійснюється згідно з національним законодавством і ратифікованими Україною міжнародними договорами з військових питань. Функції, правова основа діяльності, загальна структура, склад, організація та дислокація Збройних Сил України визначаються прийнятим Верховною Радою України 6 грудня 1991 р. Законом «Про Збройні сили України», з якого почалося відродження Збройних Сил України. Тому саме цей день є святом Збройних сил України [73].

Особовий склад Збройних Сил України складається з військовослужбовців і працівників Збройних Сил України.

Окремі посади працівників Збройних Сил України можуть комплектуватися громадянами, які проходять альтернативну (невійськову) службу у порядку, визначеному законом.

Громадяни України, які проходять військову службу та службу у військовому резерві у Збройних Силах України, складають військову присягу на вірність Українському народові. Іноземці та особи без громадянства, які відповідно до закону вперше приймаються на військову службу до Збройних Сил України, беруть офіційні зобов'язання неухильно додержуватися

Конституції та законів України, сумлінно виконувати обов'язки військової служби [49].

Органи військового управління, з'єднання, військові частини, військові навчальні заклади, установи та організації Збройних Сил України дислокуються на території держави або тимчасово за її межами відповідно до завдань оборони, стратегічного плану застосування і завдань Збройних Сил України з урахуванням військово-адміністративного поділу території України та соціально-економічних умов районів дислокації [47].

План дислокації Збройних Сил України розробляється Генеральним штабом Збройних Сил України, узгоджується Міністерством оборони України з Кабінетом Міністрів України і затверджується Президентом України.

Передислокація військових частин, а також військових навчальних закладів, установ та організацій Збройних Сил України до рівня з'єднання здійснюється за рішенням Міністерства оборони України за погодженням з Кабінетом Міністрів України, а з'єднань - за рішенням Президента України.

Керівництво Збройними Силами України в межах, передбачених Конституцією України, здійснює Президент України як Верховний Головнокомандувач Збройних Сил України. В особливий період керівництво Збройними Силами України та іншими військовими формуваннями Президент України може здійснювати через Ставку Верховного Головнокомандувача, робочим органом якої є Генеральний штаб Збройних Сил України [49].

Міністр оборони України здійснює військово-політичне та адміністративне керівництво Збройними Силами України, а також інші повноваження, передбачені законодавством.

Військово-політичне керівництво Збройними Силами України - діяльність, спрямована на забезпечення реалізації політики держави у Збройних Силах України, політичних та стратегічних цілей у сфері оборони, принципів і напрямів розвитку Збройних Сил України.

Адміністративне керівництво Збройними Силами України - діяльність, спрямована на всебічне забезпечення життєдіяльності Збройних Сил України,

їх функціонування та розвитку в межах виконання основних завдань державної політики у сфері оборони.

Начальник Генерального штабу - Головнокомандувач Збройних Сил України здійснює безпосереднє військове керівництво Збройними Силами України.

Безпосереднє військове керівництво - діяльність, спрямована на здійснення заходів щодо розвитку Збройних Сил України, їх технічного оснащення, підготовки та всебічного забезпечення, визначення основ їх застосування, а також управління ними [49].

Кабінет Міністрів України наділений такими повноваженнями стосовно Збройних Сил України:

організує підготовку та реалізацію загальнодержавних програм розвитку Збройних Сил України, озброєння та військової техніки, інших державних програм стосовно Збройних Сил України, державного оборонного замовлення на поставку (закупівлю) продукції, виконання робіт, надання послуг для потреб Збройних Сил України, створення недоторканих та мобілізаційних запасів;

забезпечує комплектування Збройних Сил України особовим складом, їх мобілізаційне та оперативне розгортання в особливий період, здійснює заходи, пов'язані з підготовкою та призовом громадян на військову службу;

визначає порядок фінансування Збройних Сил України за рахунок благодійних пожертв фізичних та юридичних осіб для забезпечення бойової, мобілізаційної готовності, боєздатності і функціонування Збройних Сил України;

встановлює порядок забезпечення справності, технічної придатності та модернізації озброєння та військової техніки Збройних Сил України;

регулює економічну та господарську діяльність у Збройних Силах України;

здійснює відповідно до Конституції і законів України контроль за діяльністю Збройних Сил України та інші повноваження щодо забезпечення

бойової, мобілізаційної готовності, боєздатності і функціонування Збройних Сил України тощо [49].

Міністерство оборони України у сфері управління Збройними Силами України:

здійснює військово-політичне та адміністративне управління Збройними Силами України;

реалізує політику держави у Збройних Силах України, розробляє принципи їх будівництва, визначає напрями розвитку Збройних Сил України і підготовки їх у мирний та воєнний час;

провадить розвідувальну та інформаційно-аналітичну діяльність з метою забезпечення виконання завдань, які покладені на Збройні Сили України;

взаємодіє з органами державної влади та громадськими організаціями, контролює дотримання законодавства у Збройних Силах України;

розглядає звернення, здійснює прийом громадян з питань, що належать до компетенції Міністерства оборони України;

здійснює в межах своєї компетенції міжнародне співробітництво за воєнно-політичним, військово-технічним та іншими напрямками, а також з питань цивільно-військових відносин з відповідними органами інших держав та міжнародними організаціями;

здійснює інші повноваження, передбачені законом.

Забезпечення окремих видів діяльності Збройних Сил України може проводитися державними підприємствами, що створюються у встановленому порядку Міністерством оборони України.

Організація діяльності Міністерства оборони України визначається законами України та Положенням, яке затверджується Президентом України.

Функції структурного підрозділу Міністерства оборони України, який проводить розвідувальну та інформаційно-аналітичну діяльність в інтересах оборони і безпеки держави, визначаються Положенням, яке затверджує Президент України [46].

2.2. Статути Збройних Сил України як правова основа їх функціонування

Правовою основою діяльності Збройних Сил України є Конституція України, Закон України «Про Збройні Сили України», інші закони України, а також правовою основою їх функціонування є Статути Збройних Сил України.

Статути Збройних Сил України - це зведення законів військової служби, на основі яких проходять повсякденне життя, виховання, навчання, бойова діяльність військ; у них роз'яснюється, як воїн має нести військову службу і навчатися військовій справі, якими морально-бойовими якостями він повинен володіти, щоб бути надійним і вмілим захисником Батьківщини [14].

Статути зобов'язують військовослужбовців сумлінно виконувати військовий обов'язок, вивчати військову справу, бойову техніку і зброю, запам'ятовувати все, чого їх навчають командири, зразково виконувати показані їм військові прийоми. Положення і вимоги Статутів є обов'язковими для всіх військовослужбовців Збройних Сил України.

Життя і діяльність Збройних Сил України визначаються військовими Статутами, у яких викладено зміст загальних і посадових обов'язків військовослужбовців.

Статути Збройних Сил України поділяються на загальновійськові Статути та статути родів військ.

Загальновійськовими Статутами Збройних Сил України є:

- Статут внутрішньої служби Збройних Сил України;
- Дисциплінарний Статут Збройних Сил України;
- Статут гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України;
- Стрйовий Статут Збройних Сил України [69].

Статут внутрішньої служби Збройних Сил України визначає повсякденне життя і діяльність військовослужбовців у військовій частині, загальні обов'язки військовослужбовців і взаємовідносини між ними, правила внутрішнього розпорядку у військовій частині і її підрозділах, обов'язки основних посадових осіб військової частини та її солдатів (матросів) [69].

Статут визначає загальні права та обов'язки військовослужбовців Збройних Сил України і їх взаємовідносини, обов'язки основних посадових осіб полку і його підрозділів, правила внутрішнього порядку у військовій частині та її підрозділах.

Статутом керуються всі військові частини, кораблі, управління, штаби, організації, установи і військові навчальні заклади Збройних Сил України (далі - військові частини).

Обов'язки посадових осіб, не зазначені в цьому Статуті, визначаються відповідними порадами та положеннями.

Дія Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України поширюється на Державну прикордонну службу України, Службу безпеки України, Національну гвардію України та на інші військові формування, створені відповідно до законів України, Державну спеціальну службу транспорту, Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України [60].

Статут визначає захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, шанування її державних символів є обов'язком громадян України.

Військова служба у Збройних Силах України та інших військових формуваннях, утворених відповідно до законів України, є державною службою особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком осіб, пов'язаній із захистом України.

Порядок проходження військової служби, права та обов'язки військовослужбовців визначаються законами України, положеннями про проходження військової служби відповідними категоріями військовослужбовців, що затверджуються Президентом України, та іншими нормативно-правовими актами.

Повсякденне життя і службова діяльність військовослужбовців регулюються Конституцією України, законами України, Статутом та іншими нормативно-правовими актами.

Внутрішня служба - це система заходів, що вживаються для організації повсякденного життя і діяльності військової частини, підрозділів та військовослужбовців згідно з Статутом та іншими нормативно-правовими актами.

Внутрішня служба здійснюється з метою підтримання у військовій частині порядку та військової дисципліни, належного морально-психологічного стану, які забезпечують постійну бойову готовність та якісне навчання особового складу, збереження здоров'я військовослужбовців, організоване виконання інших завдань.

Вимоги Статуту зобов'язаний знати й сумлінно виконувати кожен військовослужбовець.

Внутрішньою службою у військових частинах та підрозділах керують їх командири. У разі розташування в одному приміщенні кількох підрозділів, командири яких не мають спільного безпосереднього начальника, керівництво внутрішньою службою наказом командира військової частини покладається на командира одного з цих підрозділів. Безпосереднім організатором внутрішньої служби у військовій частині є начальник штабу, а в роті - старшина роти.

Відповідальність за стан внутрішньої служби у військових частинах покладається на всіх прямих начальників, які повинні подавати допомогу підпорядкованим військовим частинам і підрозділам в організації та забезпеченні виконання вимог внутрішньої служби і систематично перевіряти її стан [61].

Статут складається з частин та розділів та додатків до Статутів внутрішньої служби. Зокрема, містить такі частини:

- *Військовослужбовці та відносини між ними*, де розкриває загальні обов'язки, права та відповідальність командирів (начальників), посадових осіб, рядових і матросів та інших військовослужбовців, порядок віддання й виконання наказів, відрекомендування командирам (начальникам) та особам, які прибули для інспектування (перевірки), про військову ввічливість і поведінку військовослужбовців та інше;

- *Внутрішній порядок*, де розкривається поняття внутрішнього порядку, умови за яких він досягається, розміщення військовослужбовців, розподіл часу і повсякденний порядок, збереження і зміцнення здоров'я військовослужбовців, добовий наряд, підйом за бойовою тривою і збір тощо;

- *Бойове чергування, особливості внутрішньої служби в парках, під час розташування військ на полігонах та їх перевезення* - бойове чергування, внутрішня служба в парках, особливості внутрішньої служби під час розташування військ на полігонах (у таборах), особливості внутрішньої служби під час перевезення військ [69].

Дисциплінарний Статут Збройних Сил України викладає суть військової дисципліни, її вимоги, встановлені в армії види заохочень і стягнень, дисциплінарні права командирів (начальників), а також порядок подання військовослужбовцями заяв, пропозицій і скарг [69].

Дисциплінарний Статут Збройних Сил України визначає сутність військової дисципліни, обов'язки військовослужбовців щодо її додержання, види заохочень та дисциплінарних стягнень, права командирів щодо їх застосування, а також порядок подання і розгляду заяв, пропозицій та скарг.

Усі військовослужбовці Збройних Сил України незалежно від своїх військових звань, службового становища та заслуг повинні неухильно керуватися вимогами цього Статуту.

Положення Статуту поширюються на громадян, звільнених з військової служби у відставку або у запас з правом носіння військової форми одягу, під час носіння ними військової форми одягу.

Дія Дисциплінарного Статуту Збройних Сил України поширюється на Державну прикордонну службу України, Службу безпеки України, Національну гвардію України та інші військові формування, створені відповідно до законів України, Державну спеціальну службу транспорту, Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України [43].

Статут гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України визначає організацію і порядок несення гарнізонної та вартової служб, права й обов'язки посадових осіб цих служб [69].

Статут визначає організацію і порядок несення гарнізонної та вартової служб, права і обов'язки посадових осіб гарнізону та військовослужбовців, які залучаються для несення цих служб. Він є обов'язковий для всіх військових частин, штабів, організацій, установ і військово-навчальних закладів Збройних Сил України.

Дія Статуту гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України поширюється на Державну прикордонну службу України, Службу безпеки України, Національну гвардію України та на інші військові формування, створені відповідно до законів України, Державну спеціальну службу транспорту, Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України.

У кожному гарнізоні організується гарнізонна і вартова служби.

Гарнізонна служба покликана забезпечувати додержання високої військової дисципліни особовим складом гарнізону, необхідні умови для повсякденного життя та підготовки військових частин, проведення гарнізонних заходів за їх участю.

Вартова служба призначається для надійної охорони та оборони важливих військових об'єктів, Бойових Прапорів та осіб, яких тримають на гауптвахті або в дисциплінарному батальйоні (частині) [62].

Стройовий Статут Збройних Сил України визначає дії підрозділів і частин у пішому строю і на машинах, у розгорнутих, похідних строях і передбойових порядках, а також обов'язки військовослужбовців у строю та ін. [69].

Статут визначає стройові прийоми і рухи без зброї та із зброєю; строї підрозділів та військових частин у пішому порядку і на машинах; порядок виконання військового вітання, проведення стройового огляду; місце Бойового Прапора військової частини у строю, порядок його внесення і винесення;

обов'язки військовослужбовців перед шиккуванням і в строю та вимоги до їх стройового навчання.

Статут обов'язковий для всіх військових частин, управлінь, штабів, організацій, установ і військових навчальних закладів.

Екіпажі кораблів та інші підрозділи Військово-Морських Сил керуються цим Статутом, якщо інше не визначено корабельним Статутом Військово-Морських Сил України.

Дія Стройового статуту Збройних Сил України поширюється на Державну прикордонну службу України, Службу безпеки України, Національну гвардію України, інші військові формування, створені відповідно до закону, Державну спеціальну службу транспорту, Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України та на службу цивільного захисту [63].

2.3. Адміністративно-правові засади функціонування Військової служби правопорядку у Збройних Силах України

В умовах побудови громадянського суспільства, становлення правової держави подальше зміцнення законності, правопорядку та військової дисципліни у Збройних Силах України, забезпечення конституційних прав військовослужбовців, як і всіх громадян України, набуває особливої актуальності.

Актуальність дослідження проблеми зміцнення законності правопорядку та військової дисципліни в Збройних Силах України стає особливо значущою з огляду на майже повну відсутність спеціальних досліджень адміністративно-правових засад регулювання діяльності Військової служби правопорядку у Збройних Силах України – спеціального правоохоронного формування у складі Збройних Сил України, призначеного для забезпечення правопорядку і військової дисципліни серед військовослужбовців Збройних Сил України у місцях дислокації військових частин, у військових навчальних закладах, установах та організаціях, військових містечках, на вулицях і в громадських місцях для запобігання злочинам та іншим правопорушенням у Збройних Силах

України, їх розкриття і припинення, для захисту життя, здоров'я, прав і законних інтересів військовослужбовців, військовозобов'язаних під час проходження ними зборів, працівників Збройних Сил України, а також для захисту майна Збройних Сил України від розкрадання та інших протиправних посягань, а так само для участі у протидії диверсійним проявам і терористичним актам на військових об'єктах [65, 118].

Військова служба правопорядку у Збройних Силах України (далі - Служба правопорядку) - спеціальне правоохоронне формування у складі Збройних Сил України, призначене для забезпечення правопорядку і військової дисципліни серед військовослужбовців Збройних Сил України у місцях дислокації військових частин, у військових навчальних закладах, установах та організаціях (далі - військові частини), військових містечках, на вулицях і в громадських місцях; для запобігання злочинам, іншим правопорушенням у Збройних Силах України, їх припинення; для захисту життя, здоров'я, прав і законних інтересів військовослужбовців, військовозобов'язаних під час проходження ними зборів, працівників Збройних Сил України, а також для захисту майна Збройних Сил України від розкрадання та інших протиправних посягань, а так само для участі у протидії диверсійним проявам і терористичним актам на військових об'єктах.

Правове регулювання та організація Служби правопорядку мають свою специфіку, яка обумовлюється конституційними положеннями про те, що однією з найголовніших функцій держави є забезпечення захисту суверенітету, територіальної цілісності, недоторканності кордонів [31].

Військова служба у Службі правопорядку Збройних Сил України являє собою систему правових норм, що регламентують права, обов'язки, обмеження, заборони та відповідальність військовослужбовців, проходження ними військової служби, порядок виникнення та припинення військово-службових правовідносин [23, 105].

Система правових норм, що здійснює правове регулювання Служби правопорядку, включає норми конституційного права, адміністративного права,

міжнародного, цивільного, фінансового права, права соціального забезпечення та інших галузей права.

Специфіка організації та функціонування Служби правопорядку обумовлює виділено її в окрему сферу суспільного життя з притаманними лише їй об'єктами, характером, внутрішніми зв'язками, способами та формою дії, які є складовою Воєнної організації суспільства [38].

Правові норми, які застосовуються для регулювання службово-військових відносин у сфері діяльності Служби правопорядку є такими, що не можуть застосовуватися повною мірою в будь-якій іншій галузі. Діяльність Служби правопорядку, попри спеціальний режим її функціонування, обумовлюється завданнями, які полягають в обов'язку забезпечити захищеність суспільства від зосередження небезпечних для людей елементів матеріального і соціального походження, забезпечити законність, правопорядок та військову дисципліну серед військовослужбовців Збройних Сил України, що безпосередньо впливає на стан національної безпеки України.

Адміністративно-правове регулювання діяльності Служби правопорядку є складовою військово-службових правовідносин і визначає правове становище служби, її обов'язки та відповідальність, роль, місце і призначення у забезпеченні обороноздатності держави [64].

Головними елементами правового статусу Служби правопорядку є призначення, завдання, функції, конкретні владні повноваження і відповідальність, які становлять серцевину правового статусу досліджуваного суб'єкта забезпечення законності, правопорядку, військової дисципліни та захисту конституційних прав військовослужбовців. Наявність адміністративно-правового статусу означає, що працівники Служби правопорядку мають визначену адміністративно-правовими нормами компетенцію - предмети відання, права та обов'язки (повноваження), несуть відповідальність за дії або бездіяльність в межах власної чи делегованої компетенції, виконують публічні, виконавчо-розпорядчі, дозвільно-реєстраційні, контрольні функції, беруть

участь в адміністративних правовідносинах регулятивного чи охоронного характеру [66].

Конституція України є головним нормативно-правовим актом у системі правового регулювання військової справи. Основним законом держави оборону України, захист її суверенітету і недоторканності покладено на Збройні Сили України. Правову основу діяльності Військової служби правопорядку у Збройних Силах України становлять Конституція України, закони України, що регламентують військову справу України, та інші нормативно-правові акти стосовно регулювання суспільних відносин, що виникають у діяльності підрозділів Служби правопорядку [21].

Основними завданнями Служби правопорядку є:

виявлення причин, передумов і обставин злочинів та інших правопорушень, вчинених у військових частинах та на військових об'єктах; розшук осіб, які самовільно залишили військові частини (місця служби);

запобігання вчиненню і припинення злочинів та інших правопорушень у Збройних Силах України;

участь в охороні військових об'єктів та забезпеченні громадського порядку і військової дисципліни серед військовослужбовців у місцях дислокації військових частин, військових містечках, на вулицях і в громадських місцях;

захист майна Збройних Сил України від розкрадання та інших злочинних посягань;

забезпечення безпеки дорожнього руху військових транспортних засобів;

участь у гарнізонних заходах;

виконання у передбачених законом випадках рішень про тримання військовослужбовців на гауптвахті;

забезпечення виконання кримінального покарання стосовно військовослужбовців, які за вироком суду засуджені до тримання у дисциплінарному батальйоні;

сприяння у межах своєї компетенції органам, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органам досудового розслідування та суду, органам

державної влади, органам місцевого самоврядування, органам військового управління, підприємствам, установам, організаціям у виконанні покладених на них відповідно до законів обов'язків;

участь у протидії диверсійним проявам та терористичним актам на військових об'єктах [66].

При прийнятті рішення про введення в Україні чи в окремих її місцевостях режиму воєнного або надзвичайного стану на Службу правопорядку додатково покладаються завдання щодо:

участі у боротьбі з ворожими диверсійно-розвідувальними групами на території України;

організації збору, супроводження та охорони військовополонених;

забезпечення дотримання комендантської години в гарнізонах;

охорони військових об'єктів, військових містечок та їх населення, сприяння його евакуації;

відновлення та підтримання порядку і дисципліни у військових частинах;

контролю за рухом транспортних засобів і перевезенням вантажів Збройних Сил України [66].

Забороняється покладати на Службу правопорядку завдання, не передбачені законодавством. Ніякі виняткові обставини або накази чи розпорядження посадових осіб не можуть бути підставою для будь-яких незаконних дій або бездіяльності військовослужбовців Служби правопорядку.

Чисельний склад органів управління, підрозділів Служби правопорядку, їх дислокація визначаються Міністром оборони України виходячи з умов дислокації військ (сил).

Гранична чисельність військовослужбовців і працівників Служби правопорядку не може перевищувати 1,5 відсотка загальної чисельності Збройних Сил України [38].

Фінансування Служби правопорядку здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України, які виділяються на утримання Збройних Сил

України і передбачаються у кошторисі Міністерства оборони України окремим рядком [4].

Служба правопорядку створюється на базі відповідних структурних підрозділів і служб Міністерства оборони України, функції яких законом покладені на Службу правопорядку.

Служба правопорядку складається з:

1) органів управління:

Головного управління Служби правопорядку Збройних Сил України;

Центрального управління Служби правопорядку по місту Києву і Київській області та територіальних управлінь Служби правопорядку;

зональних відділів (відділень) Служби правопорядку;

2) підрозділів Служби правопорядку: охорони військових об'єктів, патрульно-постової служби, безпеки дорожнього руху, спеціального призначення;

3) Навчального центру Служби правопорядку.

Рішення про створення відповідних підрозділів Служби правопорядку приймає Міністр оборони України.

Загальне керівництво Службою правопорядку здійснює Міністр оборони України через начальника Генерального штабу - Головнокомандувача Збройних Сил України. Безпосереднє керівництво Службою правопорядку здійснює Головне управління Служби правопорядку Збройних Сил України.

Начальники управлінь Головного управління Служби правопорядку Збройних Сил України та начальники відділів Центрального та територіальних управлінь, начальники зональних відділів (відділень) Служби правопорядку, їх заступники, командир дисциплінарного батальйону, керівники підрозділів охорони військових об'єктів, патрульно-постової служби, безпеки дорожнього руху, спеціального призначення, начальник Навчального центру Служби правопорядку призначаються на посади начальником Генерального штабу - Головнокомандувачем Збройних Сил України за поданням начальника Головного управління Служби правопорядку [38].

РОЗДІЛ 3

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ОБОРОНИ УКРАЇНИ

3.1. Поняття, основні ознаки, принципи, методи і форми державного управління у сфері оборони України

В адміністративно-правовій теорії та практиці державного управління до сфери адміністративно-політичної діяльності належать такі галузі, як оборона, національна безпека, внутрішні справи, закордонні справи, юстиція. Органи виконавчої влади у цій сфері є складовою частиною єдиної системи органів виконавчої влади і активно здійснюють функції держави. Особливе місце в цій системі посідають оборона та органи, що здійснюють управління нею [1, 125].

Державне управління в сфері оборони України – це виконавчо-розпорядча, владно-організаційна діяльність уповноважених суб'єктів, спрямована на підготовку збройного захисту та захист оборони у разі збройної агресії або збройного нападу, забезпечення високої боєготовності та боєздатності Збройних Сил України. Оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності й недоторканості покладаються на Збройні сили України.

Специфічними рисами державного управління в сфері оборони є:

- 1) загальнодержавний характер;
- 2) підзаконний характер;
- 3) юридично-владний, розпорядчий характер;
- 4) організаційний зміст;
- 5) цілеспрямованість, активний характер;
- 6) постійна основа, безперервність [22, 205].

Управління в зазначеній сфері передбачає:

- 1) підготовку на основі аналізу наявної інформації та документальних даних управлінських рішень, що визначають цілі та завдання операційної діяльності зовнішньополітичних відомств;

2) планування зовнішньополітичних заходів та інших акцій, спрямованих на вирішення поставлених завдань;

3) організаційну роботу з підготовки та використання сил і засобів з метою реалізації прийнятих рішень;

4) контроль за функціонуванням виконавчого механізму зовнішньополітичної системи, за виконанням прийнятих рішень;

5) координацію і взаємодію зовнішньополітичних органів, їх сил і засобів.

Форма державного управління обороною - зовнішньо виражена дія - волевиявлення виконавчо-розпорядчого органу (посадової особи), здійснене у рамках режиму законності та його комплекції для досягнення управлінської мети - вираження у зовнішньому вигляді конкретних дій державних органів, їх структурних підрозділів і посадових осіб, які здійснюються у процесі виконавчої діяльності й спрямовані на реалізацію функцій управління [12, 175].

Виділяють дві групи форм державного управління - правові і неправові.

Правові форми управління обороною – форми управлінської діяльності, які безпосередньо викликають правові наслідки, пов'язані із встановленням або застосуванням норм права. Виділяють: видання правових актів управління; укладення угод (договорів); здійснення інших юридично значущих дій.

Неправові форми управлінської діяльності - форми діяльності безпосередньо не пов'язані із правовими наслідками, у результаті їх застосування не виникають адміністративно-правові відносини.

До неправових форм управління належать організаційні дії та матеріально-технічні операції.

Правові та неправові форми взаємодоповнюють одне одного в процесі діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування [12, 178].

Методи державного управління - це сукупність засобів здійснення управлінських функцій держави, впливу суб'єктів державного управління на об'єкти [74].

В управлінні обороною переважають адміністративні методи. Адміністративні методи характеризуються «владною-підпорядкуванням», в них найбільш яскраво виражається владна природа управлінської діяльності. Адміністративні методи управління класифікуються за формою вираження, юридичними властивостями, способом впливу на поведінку об'єктів управління, формі припису.

Одним із різновидів державного управління є воєнне управління. Повного та всебічного визначення терміна «воєнне управління» на сьогодні поки не існує. В науковій літературі його трактують як «керування військами», що не зовсім вірно, тому що «воєнне управління» є більш широкою категорією.

Воно відбиває багатогранне, багатofакторне та багатofункціональне явище і через це є об'єктом дослідження різних галузей знань: філософії і психології, соціології і педагогіки, історії і юриспруденції. Воєнно-управлінські проблеми розробляються також в рамках теорії менеджменту, маркетингу та багатьох інших прикладних дисциплін [18].

Для розкриття поняття, що розглядається, важливе значення належить тлумаченню його складових – «воєнне» та «управління».

Сучасна наука характеризує управління як діяльність, підкреслюючи цим, що управління складається із специфічних видів людської праці, яке фіксується в адекватних формах.

Функція управління - це певна послідовність як самостійних, так і взаємопов'язаних дій з управління певними галузями підпорядкованих об'єктів. Такими взаємопов'язаними функціями (видами управлінської діяльності), притаманними будь-якому процесу управління, є інформаційна (збирання та оброблення інформації), прогнозування і прийняття рішення, регулювання, організація управління, здійснення контролю [74].

Отже, терміном «управління» позначають вид людської діяльності, яка полягає у свідомому та цілеспрямованому впливі на людей, об'єкти та процеси діяльності [71].

Другою складовою поняття «воєнне управління» є прикметник «воєнне», який характеризує все пов'язане з війною та армією, що стосується війни та армії. Він є істотною ознакою, яка дозволяє відрізнити воєнне управління від управління в інших сферах людської діяльності.

Воєнне управління - це невід'ємна складова державного управління в сфері оборони, пов'язана з діяльністю вищого воєнно-політичного керівництва країни, інших державних органів управління різних рівнів, зокрема Міністерства оборони та інших силових структур держави, що спрямована на вирішення завдань державної воєнної політики, підготовки країни до можливої війни та її ведення, будівництво, підготовку й організацію всебічного забезпечення діяльності елементів Воєнної організації держави в інтересах її оборони, підвищення ефективності їхніх дій, застосування бойових засобів (озброєння) у різноманітних умовах [71].

Отже, державне управління в сфері оборони - воєнне управління, полягає у цілеспрямованих діях Президента України, Уряду України та інших органів державного управління щодо розбудови та удосконалення вишколу Воєнної організації держави, оперативному облаштуванні території країни, в забезпеченні озброєнням, військовою і спеціальною технікою, матеріальними ресурсами, а також у керівництві діяльністю Збройних сил України та інших військових формувань під час виконання ними поставлених завдань [67].

Суттєвими ознаками цього виду державного управління, які роблять його специфічним, є наявність у Воєнній організації військової служби, озброєння, військової і спеціальної техніки та надання права їх застосовувати під час виконання завдань, які визначені законодавством країни.

Система воєнного управління - багаторівнева. Її рівнями є: стратегічний (вищий, тобто державний) та оперативно-стратегічний (регіональний, територіальний). Осередком всього управлінського процесу є рішення.

Відповідно, осередком воєнного управління на стратегічному рівні є стратегічне рішення. Стратегічні рішення впливають на великомасштабні процеси, на результат війни, на долю окремих державних керівників вищого

командування, збройних сил, а в підсумку, відповідно до масштабу війни, – на долю країни і народу загалом.

Відмінність рішень в сфері оборони загалом і у стратегічному управлінні зокрема від управлінських рішень в інших сферах і полягає у тому, що вони визначають питання життя і смерті сотень тисяч, мільйонів, а у сучасних умовах ядерного століття – сотень мільйонів людей. Є незворотні рішення, які вводять у дію механізми, що вже неможливо зупинити. Тому особи, які приймають рішення з питань оборони і національної безпеки, є особливо відповідальними за все [71].

Воєнне управління як функція становить безперервний процес розробки та реалізації керівних впливів, спрямованих на створення, функціонування та застосування Воєнної організації держави.

Головна мета воєнного управління полягає у визначенні структури, складу, чисельності та забезпеченості Воєнної організації, кожного її елемента; збереженні або змінненні досягнутого рівня її стану відповідно до призначення та завдань, які вирішуються; упорядкуванні та підтриманні режиму діяльності; своєчасному оновленні її елементів з врахуванням розвитку та зміни воєнно-політичної та воєнно-стратегічної ситуації [20, 561].

Основним змістом воєнного управління є визначення цілей і завдань розвитку, життєдіяльності, підготовки і застосування Воєнної організації держави, її елементів; здійснення усієї сукупності повноважень та функцій управління, визначених нормативно-правовими актами держави у мирний та воєнний час.

Суть воєнного управління полягає у цілеспрямованій діяльності Верховного Головнокомандувача, органів воєнного управління щодо створення та удосконалення Воєнної організації держави, всебічному забезпеченню її життєдіяльності, організації підготовки та застосування відповідно до призначення, а також щодо керівництва збройними силами, іншими військами, військовими формуваннями та органами під час

виконання завдань гарантування воєнної безпеки та оборони країни, визначених державним законодавством [67].

Галузь воєнного управління, в якій державна виконавчо-розпорядча діяльність, що здійснюється відповідно до чинного законодавства військовими органами для практичного виконання завдань збройними силами держави, має назву «військове управління» («управління військами»).

Військове управління – специфічна діяльність органів військового управління з підготовки й здійснення керуючого впливу на підлеглі сили і засоби на оперативному і тактичному рівнях, спрямована на ефективне виконання поставлених перед ними завдань [72, 241].

3.2. Органи державного управління у сфері оборони України та їх компетенція

Основи організації оборони України та повноваження державних органів щодо її забезпечення, обов'язки підприємств, установ, організацій, посадових осіб стосовно здійснення обороноздатності країни встановлено Законом України «Про оборону України». Органами державного управління у сфері оборони України є Президент України, в законодавчій сфері Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Рада національної безпеки і оборони України, Генеральний штаб Збройних Сил України, військові комісаріати та інші органи визначені законодавством [71].

Формування і проведення воєнної політики України, законодавче регулювання питань сфери оборони та військового будівництва здійснюються виключно Верховною Радою України. Відповідно до ст. 85 Конституції України до повноважень Верховної Ради належить: оголошення за поданням Президента України стану війни і укладення миру, схвалення рішень Президента України про використання Збройних Сил України та інших військових формувань у разі збройної агресії проти України; затвердження загальної структури, чисельності, визначення функцій Збройних Сил України;

схвалення рішення про надання військової допомоги іншим державам, про направлення підрозділів Збройних Сил України до іншої держави чи про допуск підрозділів збройних сил інших держав на територію України; затвердження протягом двох днів з моменту звернення Президента України указів про введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях, про загальну або часткову мобілізацію. Верховною Радою схвалена Концепція (основи державної політики) національної безпеки України [28].

Найважливіші функції у сфері оборони покладені на Президента України як гаранта державного суверенітету та територіальної цілісності держави. Відповідно до Конституції України, Закону України «Про оборону України» та інших нормативно-правових актів Президент України:

забезпечує державну незалежність, національну безпеку і правонаступництво держави;

є Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України;

призначає на посади та звільняє з посад вище командування Збройних Сил України, інших військових формувань;

здійснює керівництво у сферах національної безпеки та оборони держави;

очолює Раду національної безпеки і оборони України;

вносить до Верховної Ради України подання про оголошення стану війни та у разі збройної агресії проти України приймає рішення про використання Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань;

приймає відповідно до закону рішення про загальну або часткову мобілізацію та введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях у разі загрози нападу, небезпеки державній незалежності України;

приймає у разі необхідності рішення про введення в Україні або в окремих її місцевостях надзвичайного стану, а також оголошує у разі необхідності окремі місцевості України зонами надзвичайної екологічної ситуації - з

наступним затвердженням цих рішень Верховною Радою України тощо [29, 132].

Президент України здійснює повноваження у сфері оборони відповідно до Конституції України та законів України.

Повноваження Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України визначаються законами.

Для здійснення повноважень у сфері оборони, визначених Конституцією та законами України, Президент України видає укази і розпорядження. Як Верховний Головнокомандувач Збройних Сил України Президент України видає накази і директиви з питань оборони [52].

Президент України є головою Ради національної безпеки і оборони України, формує її персональний склад відповідно до Конституції України. Компетенцію та функції Ради національної безпеки і оборони України визначено Законом України від 5 березня 1998 р., Тимчасовим положенням «Про Раду національної безпеки і оборони України», затвердженим Указом Президента України від 30 серпня 1996 р. [7, 347].

Ще одним органом державної влади є Рада національної безпеки і оборони України, яка координує і контролює діяльність органів виконавчої влади у сфері оборони в межах повноважень, визначених Конституцією України та Законами України «Про Раду національної безпеки і оборони України», «Про оборону України» [9].

Для забезпечення стратегічного керівництва Збройними Силами України, іншими військовими формуваннями та правоохоронними органами в особливий період може створюватися Ставка Верховного Головнокомандувача як вищий колегіальний орган воєнного керівництва обороною держави у цей період.

Пропозиції про утворення Ставки Верховного Головнокомандувача, її персонального складу та граничної чисельності подаються Радою національної безпеки і оборони України на розгляд Президенту України і вводяться в дію Указом Президента України. Положення про Ставку Верховного Головнокомандувача затверджує Президент України [52].

Повноваження Кабінету Міністрів України у сфері оборони зокрема визначено Конституцією України, законами України «Про оборону України», «Про Кабінет Міністрів України» та іншими нормативно-правовими актами, а саме Кабінет Міністрів України:

забезпечує в межах своєї компетенції державний суверенітет України, здійснення внутрішньої та зовнішньої політики держави, виконання Конституції і законів України, актів Президента України у сфері оборони держави;

визначає потреби в оборонних витратах, забезпечує виконання затвердженого Верховною Радою України Державного бюджету України щодо фінансування заходів у сфері оборони у визначених обсягах;

організовує розроблення і виконання державних програм розвитку Збройних Сил України, інших військових формувань та розвитку озброєння і військової техніки, інших програм (планів) з питань оборони;

здійснює передбачені законодавством заходи щодо формування, розміщення, фінансування та виконання державного оборонного замовлення на поставку (закупівлю) продукції, виконання робіт, надання послуг для потреб Збройних Сил України, інших військових формувань;

здійснює загальнодержавні заходи щодо забезпечення живучості об'єктів національної економіки та державного управління у воєнний час;

забезпечує комплектування особовим складом Збройних Сил України, інших військових формувань та відповідних правоохоронних органів, здійснює заходи, пов'язані з підготовкою та проведенням призову громадян України на строкову військову службу;

здійснює згідно із законодавством України заходи з мобілізаційної підготовки та мобілізації, створення державного матеріального резерву, резервного фонду грошових коштів, інших резервів для забезпечення потреб оборони держави;

організовує підготовку населення і території держави до оборони;
та інші повноваження визначені законом [52].

Міністерство оборони України як центральний орган виконавчої влади забезпечує проведення в життя державної політики у сфері оборони, функціонування, бойову та мобілізаційну готовність, боєздатність і підготовку Збройних Сил України до здійснення покладених на них функцій і завдань.

Діяльність цього органу в даній сфері регулюється законом України «Про оборону України», Положенням про Міністерство оборони України, Указом Президента України «Про Положення про Міністерство оборони України та Положення про Генеральний штаб Збройних Сил України» та іншими нормативно-правовими актами і відповідно Міністерство оборони України наділений такими повноваженнями:

бере участь у формуванні та реалізації державної політики з питань національної безпеки у воєнній сфері, оборони і військового будівництва, підготовці проектів законодавчих та інших нормативних актів у сфері оборони, забезпечує їх виконання у Збройних Силах України, у встановленому порядку координує діяльність державних органів та органів місцевого самоврядування щодо підготовки держави до оборони;

провадить розвідувальну та інформаційно-аналітичну діяльність в інтересах національної безпеки та оборони держави, бере участь в аналізі воєнно-політичної обстановки, прогнозуванні, виявленні та визначенні рівня воєнної загрози національній безпеці України;

забезпечує належний рівень боєздатності, укомплектованості, бойової та мобілізаційної готовності і підготовки Збройних Сил України;

бере участь у формуванні оборонного бюджету, звітує перед Кабінетом Міністрів України про використання виділених коштів;

проводить державну військову кадрову політику, забезпечує розвиток військової освіти і науки, зміцнення дисципліни, правопорядку та виховання особового складу;

здійснює управління переданим Міністерству оборони України військовим майном і майном підприємств, установ та організацій, що належать до сфери його управління;

організовує накопичення озброєння, військової техніки, інших матеріальних ресурсів у непорушному запасі та мобілізаційному резерві, а також створення резерву військовонавчених людських ресурсів;

забезпечує взаємовідносини Збройних Сил України з державними органами, громадськими організаціями та громадянами, реалізує інші повноваження, що випливають з цього та інших законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України у сфері оборони тощо [54].

Положення про Міністерство оборони України затверджує Кабінет Міністрів України [46]. Порядок організації розвідувальної діяльності в інтересах оборони держави визначається законом.

Генеральний штаб Збройних Сил України є головним військовим органом з планування оборони держави, управління застосуванням Збройних Сил України, координації та контролю за виконанням завдань у сфері оборони органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, військовими формуваннями, утвореними відповідно до законів України, та правоохоронними органами у межах, визначених цим Законом, іншими законами України і нормативно-правовими актами Президента України, Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України.

Діяльність Генерального штабу Збройних Сил України в сфері оборони України регулюється законом України «Про оборону України», Указом Президента України «Про Положення про Міністерство оборони України та Положення про Генеральний штаб Збройних Сил України» та іншими нормативно-правовими актами.

Генеральний штаб Збройних Сил України в особливий період є робочим органом Ставки Верховного Головнокомандувача.

Генеральний штаб Збройних Сил України:

прогнозує тенденції розвитку форм і способів воєнних дій та засобів збройної боротьби, бере участь у формуванні та реалізації державної політики у сфері оборони, стратегії воєнної безпеки, обґрунтовує напрями розвитку Збройних Сил України;

здійснює стратегічне планування застосування Збройних Сил України, інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, та правоохоронних органів для оборони держави;

здійснює керівництво у сфері оборони та забезпечення громадського порядку в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан у межах, визначених відповідним законом;

бере участь у створенні та контролює стан системи управління державою в особливий період;

бере участь в організації та контролює підготовку системи зв'язку, комунікацій і в цілому території держави до оборони;

бере участь у розробці мобілізаційного плану держави, контролює стан мобілізаційної підготовки державних органів, органів місцевого самоврядування, галузей економіки, підприємств, установ, організацій усіх форм власності та виконання ними мобілізаційних завдань в особливий період;

бере участь в організації використання та контролю за повітряним, водним і інформаційним простором держави та здійснює його в особливий період;

реалізує інші повноваження, що випливають законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України тощо.

Генеральний штаб Збройних Сил України організовує свою діяльність відповідно до Положення, яке затверджує Президент України [54].

Ще одним важливим органом управління в сфері оборони України є військові комісаріати які є місцевими органами військового управління, що забезпечують виконання законодавства з питань військового обов'язку і військової служби, мобілізаційної підготовки та мобілізації в особливий період людських і транспортних ресурсів на відповідній території. Військові комісаріати утворюються, реорганізуються та ліквідуються Міноборони за поданням начальника Генерального штабу - Головнокомандувача Збройних Сил. Військові комісаріати у своїй діяльності керуються Конституцією та законами України, Положенням про військові комісаріати, актами Президента України, Кабінету Міністрів України, наказами Міноборони, наказами і

директивами Міністра оборони та наказами і директивами начальника Генерального штабу - Головнокомандувача Збройних Сил, іншими правовими актами [37].

Покладення на військові комісаріати завдань, не передбачених законодавством, не допускається. Військові комісаріати очолюють військові комісари, які організують діяльність комісаріатів.

Завданням військових комісаріатів є проведення призову громадян на військову службу у мирний і воєнний час, проведення добору кандидатів для прийняття на військову службу за контрактом, участь у доборі громадян для проходження служби у військовому резерві Збройних Сил, підготовка та проведення в особливий період мобілізації людських і транспортних ресурсів, забезпечення соціального і правового захисту військовослужбовців, військовозобов'язаних і резервістів, призваних на навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори до Збройних Сил, ветеранів війни та військової служби, пенсіонерів з числа військовослужбовців Збройних Сил та членів їх сімей, участь у військово-патріотичному вихованні громадян, здійснення заходів з підготовки та ведення територіальної оборони, інших заходів з питань оборони відповідно до законодавства [37].

Участь в обороні держави разом із Збройними Силами України беруть у межах своїх повноважень інші військові формування, утворені відповідно до законів України, Державна спеціальна служба транспорту, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, а також відповідні правоохоронні органи.

Діяльність і управління іншими військовими формуваннями, утвореними відповідно до законів України, та правоохоронними органами, які відповідно до своїх повноважень беруть участь в обороні держави, здійснюються згідно із законодавством [6, 450].

Інші військові формування, утворені відповідно до законів України, та відповідні правоохоронні органи:

узгоджують з Генеральним штабом Збройних Сил України їх програми розвитку в частині, що стосується оборони держави, а також плани підготовки їх органів управління, з'єднань і частин, призначених для підпорядкування органам військового управління в особливий період та виконання завдань територіальної оборони;

здійснюють під керівництвом Генерального штабу Збройних Сил України планування застосування органів управління, з'єднань і частин, призначених для підпорядкування органам військового управління Збройних Сил України в особливий період та виконання завдань територіальної оборони, надають Генеральному штабу Збройних Сил України необхідну для цієї роботи інформацію;

узгоджують з Міністерством оборони України програми підготовки військових кадрів, вживають заходів щодо оптимізації системи військової освіти;

забезпечують здійснення відповідних заходів щодо підготовки території України до оборони;

беруть участь у виконанні завдань територіальної оборони, сприяють забезпеченню правового режиму воєнного стану;

сприяють Збройним Силам України у виконанні ними завдань, здійснюють їх пріоритетне забезпечення та інші повноваження у сфері оборони України згідно із законодавством [52].

В особливий період відповідним органам військового управління Збройних Сил України підпорядковуються визначені в установленому порядку Генеральним штабом Збройних Сил України органи управління, з'єднання, частини та установи інших військових формувань [71].

Міністерства центральні та інші органи виконавчої влади у взаємодії з Міністерством оборони України у межах своїх повноважень:

організують і забезпечують виконання законодавства у сфері оборони, сприяють Збройним Силам України у виконанні ними завдань, здійснюють їх належне забезпечення за напрямками діяльності;

узгоджують з Генеральним штабом Збройних Сил України та забезпечують проведення заходів щодо розвитку системи зв'язку, шляхів, транспорту, інших об'єктів інфраструктури і території держави та підготовки своїх галузей до оборони, забезпечують їх територіальну оборону в межах своїх повноважень;

забезпечують за замовленням Міністерства оборони України, інших центральних органів виконавчої влади, що здійснюють керівництво військовими формуваннями, утвореними відповідно до законів України, та правоохоронними органами, підготовку офіцерів запасу у вищих навчальних закладах, які належать до сфери їх управління;

планують, організовують і контролюють виконання заходів з мобілізаційної підготовки відповідних органів управління, установ, організацій і підприємств усіх форм власності відповідних галузей національної економіки, створюють і утримують визначені Кабінетом Міністрів України резерви матеріальних і фінансових ресурсів;

організують роботу, пов'язану з військово-патріотичним вихованням громадян України, надають допомогу громадським організаціям, діяльність яких спрямована на зміцнення обороноздатності держави та військово-патріотичне виховання громадян України;

здійснюють згідно із законодавством інші повноваження у сфері оборони України [52].

Функції органів, які проводять розвідувальну та інформаційно-аналітичну діяльність в інтересах національної безпеки, визначаються Положенням про ці органи, яке затверджується Президентом України.

Рада міністрів Автономної Республіки Крим та місцеві державні адміністрації, забезпечуючи на відповідній території виконання підприємствами, установами та організаціями усіх форм власності, посадовими особами і громадянами Конституції та законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, центральних органів виконавчої влади з питань оборони:

організують і виконують завдання територіальної оборони;

вирішують питання організації цивільного захисту, виконання органами управління у справах цивільного захисту покладених на них завдань;

організують надання підприємствами, установами та організаціями комунально-побутових послуг і ресурсів, виробництво та постачання продукції, електро- і теплоенергії Збройним Силам України та іншим військовим формуванням на договірних засадах;

надають у визначеному законодавством порядку частинам, підприємствам, установам та організаціям і навчальним закладам Збройних Сил України та іншим військовим формуванням службові приміщення і житлову площу як у мирний, так і у воєнний час;

здійснюють інші повноваження в галузі оборонної роботи, передбачені законодавством.

В особливий період для керівництва виконанням на відповідній території заходів щодо оборони України рішенням Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних державних адміністрацій, державних адміністрацій міст Києва та Севастополя утворюються ради оборони Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя. Положення про ради оборони Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя затверджуються Кабінетом Міністрів України.

Виконавчі органи сільських, селищних, міських рад у галузі оборонної роботи забезпечують:

підготовку громадян до військової служби, а також загальне військове навчання у воєнний час;

припису громадян до призовних дільниць, військовий облік військовозобов'язаних і призовників;

призов громадян на строкову військову службу;

направлення громадян на навчальні (або перевірочні) і спеціальні збори;

організацію та участь у здійсненні на відповідній території заходів, пов'язаних з мобілізаційною підготовкою, територіальною обороною та цивільним захистом;

бронювання військовозобов'язаних на період мобілізації та на воєнний час; проведення мобілізації людських, транспортних та інших ресурсів в особливий період;

сприяння у підтриманні відповідного режиму в прикордонній смузі та у контрольованих прикордонних районах;

проведення заходів щодо військово-патріотичного виховання громадян України;

здійснення інших повноважень у галузі оборонної роботи, передбачених законами [52].

Підприємства, установи та організації усіх форм власності:

виконують державні оборонні замовлення, в тому числі проводять наукові дослідження та виконують розробки у сфері оборони, створюють і підтримують у готовності мобілізаційні потужності, зберігають матеріальні цінності мобілізаційного резерву;

здійснюють на договірних засадах виробництво і поставки Збройним Силам України, іншим військовим формуванням, утвореним відповідно до законів України, та правоохоронним органам продукції, виконують інші роботи, надають комунально-побутові та інші послуги, що не входять у державне оборонне замовлення;

здійснюють згідно із законодавством заходи щодо мобілізаційної підготовки та мобілізації;

забезпечують та беруть участь у здійсненні заходів цивільного захисту.

Посадові особи підприємств, установ та організацій усіх форм власності:

виконують передбачені законодавством обов'язки у сфері оборони;

сприяють забезпеченню ведення персонального військового обліку військовозобов'язаних і призовників, їх підготовці до військової служби, призову на строкову військову службу, навчальні (або перевірочні) та

спеціальні збори і під час мобілізації, створенню працівникам належних умов для виконання ними військового обов'язку згідно із законодавством, забезпечують здійснення заходів з їх військово-патріотичного виховання;

несуть відповідальність за підготовку підприємств, установ та організацій до виконання мобілізаційних завдань, збереження матеріальних цінностей мобілізаційного резерву;

забезпечують виробництво оборонної продукції та постачання її за призначенням у встановлені строки та за визначеною номенклатурою, а також виконання робіт, надання послуг [52].

3.3. Військовий обов'язок та військова служба в Україні

Захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України є конституційним обов'язком громадян України. Військовий обов'язок встановлюється з метою підготовки громадян України до захисту Вітчизни, забезпечення особовим складом Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також правоохоронних органів спеціального призначення та Державної спеціальної служби транспорту (далі - Збройні Сили України та інші військові формування), посади в яких комплектуються військовослужбовцями [36]. Захист та оборона своєї Вітчизни є конституційним обов'язком громадян України. До найбільш активної та основної форми виконання цього обов'язку, який полягає у повсякденному виконанні конкретних завдань у військових формуваннях, утворених відповідно до законів, віднесено військову службу [33].

Поняття «військова служба» даються різноманітні в науковій літературі. Найбільш характерні її визначення даються наступні:

«Військова служба - вид державної служби, яка полягає у виконанні громадянами встановленого законом військового обов'язку (повинності) у складі збройних сил» [10, с. 76];

«Військова служба - особливий вид державної служби, почесний обов'язок кожного громадянина України, пов'язаний з виконанням загального військового обов'язку і служби на конкурсно-контрактній основі у Збройних Силах України та інших військах, утворених відповідно до чинного законодавства. Регулюється Конституцією України та Законом України «Про загальний військовий обов'язок і військову службу»» [17];

Відповідно нормативне визначення дається законі, а саме військова служба у Збройних Силах України та інших військових формуваннях є державною службою особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком громадян України, пов'язаній з захистом Вітчизни» [36].

Необхідно визнати, що військова служба - це складне соціальне явище, розкриття змісту якого потребує комплексного підходу. Вона прямо пов'язана з національною безпекою та її складовою - обороною, а опосередковано - з політикою, економікою, міжнародними відносинами та іншими сферами діяльності держави [33].

Військову службу, як одну з важливих соціально-політичних явищ, можна розглядати з різних точок зору: соціальної, політичної, правової, організаційної, етичної, соціологічної тощо. Суспільні інститути, котрі у тій чи іншій мірі завжди існували в суспільстві, утворювалися для свідомого впливу людей в інтересах соціальних груп на процес суспільного розвитку, для регулювання певних суспільних відносин, щоб обмежити дію випадку, а то й сваволі [4].

Військовий обов'язок включає:

- підготовку громадян до військової служби;
- приписку до призовних дільниць;
- прийняття в добровільному порядку (за контрактом) та призов на військову службу;
- проходження військової служби;
- виконання військового обов'язку в запасі;
- проходження служби у військовому резерві;

дотримання правил військового обліку [39].

Громадяни України мають право на заміну виконання військового обов'язку альтернативною (невійськовою) службою згідно з Конституцією України та Законом України «Про альтернативну (невійськову) службу» [35].

Від виконання військового обов'язку громадяни України звільняються на підставах, визначених Законом. Військовий обов'язок не поширюється на іноземців та осіб без громадянства, які перебувають в Україні.

У випадках, передбачених законом, іноземці та особи без громадянства, які на законних підставах перебувають на території України, можуть у добровільному порядку (за контрактом) проходити військову службу у Збройних Силах України [36].

Порядок утворення та повноваження територіальних центрів, філіалів комплектування військовослужбовцями за контрактом визначаються положенням, яке затверджується Кабінетом Міністрів України.

Щодо військового обов'язку громадяни України поділяються на такі категорії:

допризовники - особи, які підлягають приписці до призовних дільниць;

призовники - особи, приписані до призовних дільниць;

військовослужбовці - особи, які проходять військову службу;

військовозобов'язані - особи, які перебувають у запасі для комплектування Збройних Сил України та інших військових формувань на особливий період, а також для виконання робіт із забезпечення оборони держави;

резервісти - особи, які проходять службу у військовому резерві Збройних Сил України, інших військових формувань і призначені для їх комплектування у мирний та воєнний час.

До категорії військовослужбовців прирівнюються іноземці та особи без громадянства, які відповідно до закону проходять військову службу у Збройних Силах України [36].

Громадяни України, які приписані до призовних діляниць або перебувають у запасі Збройних Сил України чи проходять службу у військовому резерві, зобов'язані:

прибувати за викликом районного (міського) військового комісаріату для оформлення військово-облікових документів, приписки, проходження медичного огляду, направлення на підготовку з метою здобуття або вдосконалення військово-облікової спеціальності, призову на військову службу або на збори військовозобов'язаних;

проходити медичний огляд та лікування в лікувально-профілактичних закладах згідно з рішеннями комісії з питань приписки, призовної комісії або військово-лікарської комісії районного (міського) військового комісаріату;

проходити підготовку до військової служби, військову службу і виконувати військовий обов'язок у запасі;

виконувати правила військового обліку, встановлені законодавством [11].

Резервісти зобов'язані прибувати до військової частини, в якій вони проходять службу у військовому резерві, за викликом командира цієї військової частини.

Жінки, які мають фах, споріднений з відповідною військово-обліковою спеціальністю, визначеною в переліку, затвердженому Кабінетом Міністрів України, та придатні до проходження військової служби за станом здоров'я, віком та сімейним станом, беруться на військовий облік військовозобов'язаних. Жінки, які перебувають на військовому обліку, можуть бути призвані на військову службу чи залучені для виконання робіт із забезпечення оборони держави у воєнний час. У мирний час жінки можуть бути прийняті на військову службу та службу у військовому резерві тільки в добровільному порядку (за контрактом).

Військова служба є державною службою особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком громадян України, іноземців та осіб без громадянства, пов'язаній із обороною України, її незалежності та територіальної цілісності. Час проходження

військової служби зараховується громадянам України до їх страхового стажу, стажу роботи, стажу роботи за спеціальністю, а також до стажу державної служби [36].

Проходження військової служби здійснюється:

громадянами України - у добровільному порядку (за контрактом) або за призовом;

іноземцями та особами без громадянства - у добровільному порядку (за контрактом) на посадах, що підлягають заміщенню військовослужбовцями рядового, сержантського і старшинського складу Збройних Сил України.

Громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які проходять військову службу, є військовослужбовцями.

Види військової служби:

строкова військова служба;

військова служба за призовом під час мобілізації, на особливий період;

військова служба за контрактом осіб рядового складу;

військова служба за контрактом осіб сержантського і старшинського складу;

військова служба (навчання) курсантів вищих військових навчальних закладів, а також вищих навчальних закладів, які мають у своєму складі військові інститути, факультети військової підготовки, кафедри військової підготовки, відділення військової підготовки;

військова служба за контрактом осіб офіцерського складу;

військова служба за призовом осіб офіцерського складу [17].

Строкову військову службу громадяни України проходять відповідно до законів України у Збройних Силах України та інших військових формуваннях з метою здобуття військово-облікової спеціальності, набуття практичних навичок і умінь для збройного захисту Вітчизни.

Громадяни України в добровільному порядку можуть проходити службу у військовому резерві Збройних Сил України або інших військових формувань.

Структура військового резерву людських ресурсів встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Виконання військового обов'язку в особливий період здійснюється з особливостями, визначеними Законом та іншими нормативно-правовими актами.

Правовою основою військового обов'язку і військової служби є Конституція України, Закон України «Про оборону України», «Про військовий обов'язок і військову службу», «Про Збройні Сили України», «Про мобілізаційну підготовку і мобілізацію», інші закони України, а також прийняті відповідно до них укази Президента України та інші нормативно-правові акти щодо забезпечення обороноздатності держави, виконання військового обов'язку, проходження військової служби, служби у військовому резерві та статусу військовослужбовців, а також міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [33].

3.4. Правові основи і організація контролю у сфері оборони України та адміністративна відповідальність за правопорушення у даній сфері

Готовність країни до відбиття збройного нападу зумовлює необхідність здійснення з боку держави належного контролю за діяльністю воєнної організації держави як у мирний час, так і під час ведення бойових дій.

Необхідно говорити, що контрольні повноваження у сфері оборони має значна кількість органів та посадових осіб. Серед них Верховна Рада України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Президент України, Рада національної безпеки і оборони України, Кабінет Міністрів України, центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, прокуратура України, судові органи України тощо. Водночас, найбільш доцільно зупинитись на тих суб'єктах здійснення контрольної діяльності, функціонування яких перш за все спрямовано на оборонну складову

держави, або ефективність здійснюваної діяльності є високою. Таким критеріям відповідають декілька суб'єктів [15, 112].

Закон України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави» з метою захисту національних інтересів України, утвердження і зміцнення конституційних засад демократичної, правової держави у сфері цивільно-військових відносин, забезпечення прав і свобод людини та відповідно до міжнародних зобов'язань, взятих Україною, визначає правові засади організації і здійснення демократичного цивільного контролю над Збройними Силами України та іншими утвореними відповідно до законів України військовими формуваннями, а також над правоохоронними органами держави.

Предметом цивільного контролю у сфері оборони є:

обґрунтованість рішень державних органів з військових питань та питань правоохоронної діяльності з точки зору відповідності їх засадам внутрішньої і зовнішньої політики, міжнародним зобов'язанням України за укладеними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України та питання експорту та імпорту озброєнь та військової техніки;

дотримання вимог Конституції та законів України стосовно прав і свобод громадян, які перебувають на службі в Збройних Силах України, інших військових формуваннях, правоохоронних органах, стану правової і соціальної захищеності осіб, які підлягають призову на військову службу, проходять військову службу або знаходяться в запасі, а також звільнених з військової служби та членів їхніх сімей;

формування, фінансове забезпечення і виконання оборонного замовлення, планів мобілізаційної підготовки і мобілізації, заходів щодо утилізації та ліквідації озброєнь, попередження надзвичайних ситуацій та подолання їх наслідків;

участь підрозділів Збройних Сил України в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки, спільних військових навчаннях та інших акціях у рамках міжнародного військового та військово-технічного співробітництва;

дотримання законів України при вирішенні питань про допуск підрозділів збройних сил інших держав на територію України та під час перебування їх на її території тощо [40].

Система цивільного контролю над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави складається з:

парламентського контролю;

контролю, здійснюваного Президентом України;

контролю з боку органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування;

контролю з боку судових органів та органів прокуратури, який здійснюється у спосіб, передбачений Конституцією та законами України;

громадського контролю [40].

Суб'єктами цивільного контролю над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави є:

- *Верховна Рада України* реалізуючи установчі й законодавчі функції та здійснюючи парламентський контроль над Воєнною організацією відповідно до Конституції України: визначає засади внутрішньої і зовнішньої політики, організації Збройних Сил України і забезпечення громадського правопорядку, затверджує загальну структуру, чисельність, визначає функції Збройних Сил України, Служби безпеки України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, Міністерства внутрішніх справ України та наділена іншим широким колом повноважень відповідно до Закону;

- *Уповноважений Верховної Ради України з прав людини*;

- *Президент України* як глава держави і гарант державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина і як Верховний Головнокомандувач Збройних Сил України при здійсненні своїх державних функцій відповідно до Конституції і законів України вносить на затвердження Верховної Ради України пропозиції щодо загальної структури, чисельності, визначення функцій Збройних Сил України, Служби безпеки України, інших утворених відповідно

до законів України військових формувань, а також Міністерства внутрішніх справ України, а також призначає на посади та звільняє з посад вище командування Збройних Сил України, інших військових формувань та присвоює вищі військові звання, вживає заходів щодо припинення діяльності незаконних воєнізованих формувань, а також будь-яких спроб використання Збройних Сил України та інших військових формувань, правоохоронних органів для обмеження прав і свобод громадян або з метою повалення конституційного ладу, усунення органів влади чи перешкоджання їх діяльності та інші повноваження визначені законодавством;

- *Рада національної безпеки і оборони України* здійснює контроль над Воєнною організацією держави на підставі Конституції України в порядку і в межах компетенції, визначених Законом України "Про Раду національної безпеки і оборони України", також рішення даного органу вводяться в дію указами Президента України і про свою діяльність інформує громадськість, у тому числі через засоби масової інформації [40].

- *Кабінет Міністрів України* реалізуючи конституційні повноваження щодо здійснення внутрішньої і зовнішньої політики держави, забезпечення її суверенітету, обороноздатності та національної безпеки, громадського порядку відповідно до Конституції і законів України, актів Президента України: розробляє і вносить на розгляд Верховної Ради України проекти законів з питань оборони, що потребують законодавчого врегулювання, і в межах своєї компетенції приймає відповідні рішення, визначає згідно з законодавством потреби у витратах на оборону, забезпечує виконання затвердженого Верховною Радою України Державного бюджету України, у тому числі виділення в повному обсязі бюджетних асигнувань на потреби оборони, розробляє і вносить на затвердження Верховною Радою України загальнодержавні програми у сфері оборони, організовує розробку і затверджує державне замовлення на випуск продукції військового призначення, здійснює контроль за його виконанням, а також за створенням, збереженням і розвитком мобілізаційних потужностей, здійснює контроль за експортом озброєнь та

військової техніки, стратегічних матеріалів, технологій та продукції подвійного призначення, здійснює контроль за дотриманням у Збройних Силах України, інших військових формуваннях, правоохоронних органах земельного, податкового, господарського, трудового, житлового законодавства, законодавства з охорони довкілля та інші повноваження [40].

- *центральні та місцеві органи виконавчої влади в межах повноважень, визначених законом*, а саме Міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, що мають у підпорядкуванні військові формування у межах своїх повноважень організовують і забезпечують виконання законів України, інших нормативно-правових актів стосовно оборони, створюють необхідні умови для здійснення іншими суб'єктами демократичного цивільного контролю передбачених законами повноважень, забезпечують об'єктивне і своєчасне інформування Верховної Ради України, Президента України, Ради національної безпеки і оборони України, Кабінету Міністрів України про стан у підпорядкованих військових формуваннях, інформують з цих питань громадськість у порядку, визначеному цим та іншими законами. Інші центральні органи виконавчої влади сприяють Збройним Силам України та іншим військовим формуванням у виконанні покладених на них функцій і здійснюють відповідно до законодавства належне їх забезпечення.

- *органи місцевого самоврядування в межах повноважень, визначених законом* контролюють хід допризовної підготовки, відбір військовими комісіями громадян призовного віку на військову службу, забезпечують виконання законодавства стосовно дотримання прав та соціальних гарантій громадян, які можуть бути призвані на військову службу, перебувають на військовій службі, звільнені з військової служби, та членів їхніх сімей, сприяють розташованим на відповідній території підрозділам Збройних Сил України та інших військових формувань у виконанні покладених на них завдань, мають право заслуховувати доповіді посадових осіб органів управління Збройних Сил України, інших військових формувань, дислокованих на території регіону, про виконання вимог законодавства

стосовно правового та соціального захисту громадян, які мають бути призвані на військову службу, перебувають на військовій службі, звільнених у запас чи відставку, пенсіонерів та членів їхніх сімей, здійснюють контроль за дотриманням у розташованих на території регіону військових частинах, органах та закладах Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органах земельного, податкового, господарського, трудового, житлового законодавства та законодавства з питань охорони довкілля, інформують громадськість, у тому числі через засоби масової інформації, про свою діяльність у вирішенні завдань, пов'язаних з національною безпекою і обороною, боротьбою із злочинністю та інші повноваження.

- *прокуратура України та судові органи України* здійснюють контроль в межах повноважень, визначених законом;

- *громадяни України та громадські організації*, утворювані відповідно до Конституції України для здійснення та захисту прав і свобод громадян та задоволення їхніх політичних, економічних, соціальних, культурних інтересів, а саме громадяни України беруть участь у здійсненні цивільного контролю над Воєнною організацією держави та правоохоронними органами як через громадські організації, членами яких вони є, через депутатів представницьких органів влади, так і особисто шляхом звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та його представника у справах захисту прав військовослужбовців або до іншого державного органу в порядку, визначеному Конституцією України та Законом України «Про звернення громадян»

- *засоби масової інформації*. висвітлюючи проблеми у сфері оборони, на основі об'єктивної інформації про службу, життя і побут військовослужбовців, процеси, що відбуваються в армійському середовищі, формують громадську думку, сприяють підвищенню престижу служби захисників Вітчизни, зміцненню довіри суспільства до Збройних Сил України, інших складових частин Воєнної організації держави, правоохоронних органів. Засоби масової інформації у встановленому порядку можуть запитувати та безоплатно отримувати від органів військового управління, інших органів державної влади,

організацій, підприємств і установ, які належать до Воєнної організації держави, відкрити інформацію, документи і матеріали з питань, віднесених до їхньої компетенції, керівники відповідних органів, установ, підприємств і організацій зобов'язані безперешкодно надавати таку інформацію, поширюють отриману інформацію через пресу, радіо, телебачення, засоби глобальної інформаційної мережі Інтернет та в інший спосіб, дотримуючись вимог законодавства щодо збереження державної таємниці, публікують офіційні відповіді органів державної влади та військового управління на матеріали, що були оприлюднені раніше [27, 340].

З метою систематичного інформування громадськості про діяльність Воєнної організації держави і правоохоронних органів, наявні проблеми в цій сфері та їх вирішення відповідні органи державної влади та військового управління періодично, за заздальгідь оприлюдненим розкладом, проводять прес-конференції, вміщують на веб-сторінках Інтернету і оновлюють відповідні матеріали. З цією ж метою періодично - раз на рік - видається "Біла книга" про діяльність Збройних Сил України.

У цілому ж слід зазначити, що належний контроль стосовно діяльності у сфері оборони сприяє як підконтрольним об'єктам (покращення їхньої діяльності), так і суспільству в цілому, оскільки дозволяє бути впевненим, що в разі необхідності Воєнна організація спрацює належним чином і в повному обсязі виконає покладені на неї завдання.

Необхідно зазначити, що захист відносин, які визначають сферу оборони, здійснюється за допомогою норм Кримінального кодексу України. Це обумовлено, в першу чергу, важливістю цих відносин для самого існування незалежної держави, підтримання спокою та безпеки в суспільстві [13, 107].

Сфера адміністративно-правового захисту є дещо звуженою і фрагментарною. 5 лютого 2015 року законодавець приділив увагу саме військовим правопорушенням і Кодекс України про Адміністративні правопорушення було доповнено главою 13-Б «Військові адміністративні правопорушення».

Адміністративна відповідальність у сфері оборони – це специфічне реагування держави на військове правопорушення, що полягає в застосуванні уповноваженим органом або посадовою особою передбаченого законом стягнення до суб'єкта військового правопорушення.

Адміністративну відповідальність треба розглядати у взаємодії із військовими злочинами – це злочини проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби, вчинені військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними під час проходження ними навчальних (чи перевірних) або спеціальних зборів.

Родовим об'єктом військових правопорушень є встановлений законодавством порядок несення або проходження військової служби. Цей порядок закріплений в законах України, Військовій присязі, військових статутах, положеннях про проходження військової служби різними категоріями військовослужбовців, наказах Міністра оборони та інших актах військового законодавства. Безпосереднім об'єктом конкретного військового злочину є ті відносини військової служби, проти яких спрямоване діяння.

Суб'єктами військових правопорушень можуть бути військовослужбовці та військовозобов'язані (останні тільки у разі, коли вони проходять навчальні (чи перевірні) або спеціальні збори). Не належать до військовослужбовців допризовники, тобто особи, які проходять допризовну підготовку до приписки їх до призовних дільниць, призовники, тобто особи, які приписані до призовних дільниць, і службовці за призовом, тобто особи, які проходять альтернативну (невійськову) службу [30].

Адміністративна відповідальність відповідно до Кодексу України «Про адміністративні правопорушення» настає за наступні види правопорушень:

- Відмова від виконання наказу або інших законних вимог командира (начальника) (ст.172-10);
- Самовільне залишення військової частини або місця служби військовослужбовцем строкової служби, а також нез'явлення його вчасно без поважних причин на службу у разі звільнення з частини, призначення або

переведення, нез'явлення з відрядження, відпустки або з лікувального закладу тривалістю до трьох діб (ст. 172-11);

- Необережне знищення або пошкодження зброї, бойових припасів, засобів пересування, військової і спеціальної техніки чи іншого військового майна (ст. 172-12) [24];

- Зловживання військовою службовою особою владою або службовим становищем, тобто незаконне використання військовою службовою особою транспортних засобів, споруд чи іншого військового майна, використання військовослужбовця для виконання завдань, не пов'язаних з військовою службою, а також інше зловживання владою або службовим становищем, вчинене з корисливою метою чи в інших особистих інтересах або в інтересах третіх осіб (ст. 172-13);

- Перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень, тобто умисне вчинення дій, які явно виходять за межі наданих цій особі прав чи повноважень (ст. 172-14);

- Недбале ставлення до військової служби (ст. 172-15);

- Бездіяльність військової влади, тобто умисне невжиття заходів щодо припинення злочину, що вчиняється підлеглим, або ненаправлення військовою службовою особою до органу досудового розслідування повідомлення про підлеглого, який вчинив кримінальне правопорушення, а також інше умисне невиконання військовою службовою особою покладених на неї службових обов'язків (ст. 172-16);

- Порушення правил несення бойового чергування (бойової служби), встановлених для своєчасного виявлення і відбиття раптового нападу на Україну або для захисту та безпеки України (ст. 172-17);

- Порушення правил несення прикордонної служби особою, яка входить до складу наряду з охорони державного кордону України (ст. 172-18);

- Порушення правил поводження із зброєю, а також боєприпасами, вибуховими, іншими речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення, а також з радіоактивними матеріалами (ст. 172-19);

- Розпивання пива (крім безалкогольного), алкогольних, слабоалкогольних напоїв військовослужбовцями, військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів на території військових частин, військових об'єктів або виконання ними обов'язків військової служби в нетверезому стані. Участь начальників (командирів) та інших керівників у розпиванні з підлеглими їм військовослужбовцями, військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів пива (крім безалкогольного), алкогольних, слабоалкогольних напоїв під час виконання ними обов'язків військової служби або невжиття ними заходів щодо відсторонення від обов'язків військової служби осіб, які перебувають у нетверезому стані, або приховування ними випадків розпивання пива (крім безалкогольного), алкогольних, слабоалкогольних напоїв чи появи на військовій службі в нетверезому стані підлеглих їм військовослужбовців, військовозобов'язаних та резервістів під час проходження зборів (ст. 172-20).

Санкції вказаних статей загалом передбачають арешт з утриманням на гауптвахті на строк до 10 діб, лише за ст.172-20 КУпАП санкції частин першої, другої та третьої є альтернативними та передбачають накладення штрафу від сімдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або решт з утриманням на гауптвахті на строк до п'яти (ч.1) до десяти (ч.2,3) діб [24].

Зокрема, Законом України «Про військовий обов'язок і військову службу» передбачена відповідальність керівників, інших посадових осіб державних органів, органів місцевого самоврядування, а також підприємств, установ, організацій усіх форм власності і громадян, винних у порушенні порядку військового обліку, допризовної підготовки, приписки до призовних ділянок, призову на дійсну військову службу, призову на військову службу офіцерів запасу, проходження навчальних зборів (занять), мобілізаційної підготовки і мобілізаційної готовності, явки по призову у військовий комісаріат, а також у здійсненні інших порушень законодавства про загальний військовий обов'язок і військову службу [64].

ВИСНОВКИ

В даній дипломній роботі, тема якої «Адміністративно - правове регулювання в сфері оборони України», була поставлена мета, а відповідно до неї розв'язання певних завдань. Під час виконання роботи вдалося дійти таких висновків.

1. Законодавство дає нормативне визначення оборони України, а саме оборона України - система політичних, економічних, соціальних, воєнних, наукових, науково-технічних, інформаційних, правових, організаційних, інших заходів держави щодо підготовки до збройного захисту та її захист у разі збройної агресії або збройного конфлікту.

Метою оборони України є створення необхідних умов для запобігання воєнному нападу й збройної відсічі можливій агресії проти України в будь-який час і за будь-яких обставин.

Організація оборони охоплює: прогнозування та оцінку воєнної небезпеки і воєнної загрози, здійснення заходів у зовнішньополітичній сфері, спрямованих на запобігання збройному конфлікту та відсіч збройній агресії, формування та реалізацію воєнної, воєнно-економічної, військово-технічної та воєнно-промислової політики держави; удосконалення структури, уточнення завдань і функцій Збройних Сил України та інших військових формувань, забезпечення необхідної чисельності їх особового складу, а також їх розвиток, підготовку та підтримання на належному рівні боєздатності, бойової та мобілізаційної готовності до оборони держави, планування їх застосування; розвиток воєнно-промислового комплексу, створення сприятливих умов для мобілізаційного розгортання галузей національної економіки з метою виробництва озброєння, військової техніки і майна в необхідних обсягах; підготовку національної економіки, території, органів державної влади, органів військового управління, органів місцевого самоврядування, а також населення до дій в особливий період; забезпечення розвитку воєнної науки, забезпечення відкритого та демократичного цивільного контролю у сфері оборони.

Відповідно до законодавства складовими частинами організації оборони в Україні є мобілізація, мобілізаційна підготовка, цивільний захист і територіальна оборона.

Під *мобілізацією* розуміється комплекс заходів щодо переведення економіки країни, органів державної влади, органів місцевого самоврядування й організацій на роботу в умовах воєнного часу, переведення Збройних Сил України, інших військ, військових формувань, органів і спеціальних формувань на організацію і стан воєнного часу. Мобілізація в Україні може бути загальною або частковою та проводиться відкрито чи приховано.

Під *мобілізаційною підготовкою* розуміється комплекс заходів, які здійснюються у мирний час з метою підготовки галузей економіки країни, органів державної влади, органів місцевого самоврядування й організацій, Збройних Сил України, інших військ, військових формувань, органів і створюваних на воєнний час спеціальних сил до забезпечення захисту держави від збройного нападу і задоволення потреб держави і населення у воєнний час.

Цивільний захист - це функція держави, спрямована на захист населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій шляхом запобігання таким ситуаціям, ліквідації їх наслідків і надання допомоги постраждалим у мирний час та в особливий період.

Територіальна оборона організується з метою захисту населення, об'єктів і комунікацій на території України від дій супротивника, диверсійних або терористичних актів, а також ведення і підтримки режимів надзвичайного і воєнного часу.

2. *Адміністративно-правове регулювання в сфері оборони України* — це здійснюваний всією системою адміністративних правил, засобів, форм і методів, цілеспрямований результат, нормативно - організаційний вплив норм адміністративного права на суспільні відносини в сфері оборони з метою забезпечення прав свобод і публічних законних інтересів фізичних і юридичних осіб, нормального функціонування громадянського суспільства та держави.

Механізм адміністративно-правового регулювання в сфері оборони України - це сукупність правових засобів функціонування єдиної системи адміністративно-правового регулювання, за допомогою яких здійснюється правове регулювання суспільних відносин у сфері оборони України.

До структури цього механізму входять наступні елементи (засоби):

- норми адміністративного права, об'єктивно виражені в законах та інших нормативних актах в сфері оборони України;
- адміністративно-правові відносини, що виникають в сфері оборони;
- акти застосування норм адміністративного права та акти тлумачення норм адміністративного права в сфері оборони України;
- правосвідомість;
- правова культура.

Правовою основою оборони держави є Конституція України, основи організації оборони України та повноваження державних органів по її забезпеченню, обов'язки підприємств, установ, організацій, посадових осіб по здійсненню обороноздатності країни передбачені Законом України від 6 грудня 1991 р. «Про оборону України». Інші питання стосовно оборони країни регулюються законами: «Про Збройні Сили України», «Про військовий обов'язок і військову службу», «Про альтернативну (невійськову) службу», «Про порядок направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав», «Про Раду національної безпеки і оборони України», «Про військовий комісаріат», «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави», «Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України», «Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України», «Про Стройовий статут Збройних Сил України», «Про Статут гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України», «Про правовий режим воєнного стану», Указами Президента України «Про затвердження Тимчасового положення про Раду національної безпеки і оборони України», «Про затвердження Положення про Міністерство оборони України», «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року

«Про нову редакцію Воєнної доктрини України»», Постановами Кабінету Міністрів України «Положення про військовий комісаріат», «Про заходи щодо підвищення кваліфікації посадових осіб і спеціалістів центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування з питань національної безпеки та оборони держави», «Про затвердження Порядку реєстрації військових частин як суб'єктів господарської діяльності у Збройних Силах», інші законодавчі акти України та відповідні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Важливим елементом адміністративно-правового регулювання у сфері оборони України є адміністративно-правовий режим - це консолідоване поєднання адміністративно-правових засобів регулювання, підібраних та застосовуваних у зв'язку з ситуацією, що склалась, задля оптимального вирішення поточної проблематики шляхом централізованого кооперування, застосування імперативного методу правового впливу та диференціації сентентів компетенції кожного з суб'єктів адміністрування.

Зокрема виділяють такі адміністративно – правові режими у сфері оборони України: правовий режим воєнного стану, правовий режим державної таємниці, правовий режим майна Збройних Сил України, правовий режим надзвичайного стану, правовий режим державного кордону тощо.

3. Державну політику у сфері оборони слід розуміти як цілеспрямовану, організовану діяльність публічної адміністрації, яка реалізує свої повноваження шляхом застосування комплексу політичних, економічних, воєнних, соціальних, правових заходів щодо розробки довгоцільових програм у сфері оборони з метою підвищення обороноздатності держави, забезпечення цілісності й недоторканості її території та кордонів.

Забезпечення національної безпеки, оборони суверенітету і територіальної цілісності країни є одним з пріоритетних напрямків державної політики, яка досягається з використанням всіх сил, засобів, ресурсів держави. Разом з тим, в її забезпеченні вирішальне значення відведено воєнному потенціалу країни, який формується головним чином в військовому житті суспільства.

Забезпечення нашої армії сучасною зброєю викликає сьогодні серйозну клопотаність. Велика частина воєнного оснащення фізично і морально застаріла, при цьому не компенсується новими закупівлями. Визначення концептуальних засад державної політики в сфері оборони України повинно носити цілеспрямований, навіть виборчий, точковий характер.

Воєнна доктрина України – складова частина концепції національної безпеки, становить сукупність основоположних настанов і принципів щодо організації та забезпечення безпеки особи, народу і держави шляхом політичних, дипломатичних, економічних та воєнних заходів, визначає державну політику України у сфері оборони.

Воєнна доктрина України є системою поглядів на причини виникнення, сутність і характер сучасних воєнних конфліктів, принципи і шляхи запобігання їх виникненню, підготовку держави до можливого воєнного конфлікту, а також на застосування воєнної сили для захисту державного суверенітету, територіальної цілісності, інших життєво важливих національних інтересів.

Головною метою воєнної політики України є створення умов для відновлення територіальної цілісності держави, її суверенітету і недоторканності в межах державного кордону України.

4. Збройні Сили України - це військове формування, на яке відповідно до Конституції України покладаються оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності.

Збройні Сили України мають таку загальну структуру: Генеральний штаб Збройних Сил України як головний орган військового управління; види Збройних Сил України - Сухопутні війська, Повітряні Сили, Військово-Морські Сили; з'єднання, військові частини, військові навчальні заклади, установи та організації, що не належать до видів Збройних Сил України.

Основними завданнями Збройних Сил України визначено: стримування й відсіч збройної агресії проти України, охорона повітряного простору держави та підводного простору в межах територіального моря країни. Крім цього,

з'єднання, військові частини та підрозділи Збройних Сил України (у межах, визначених законодавством) можуть залучатися до здійснення заходів правового режиму воєнного і надзвичайного стану, посилення охорони державного кордону і виключної (морської) економічної зони та континентального шельфу України, ліквідації надзвичайних ситуацій будь-якого характеру, надання військової допомоги іншим державам, а також брати участь у міжнародному військовому співробітництві та міжнародних миротворчих операціях на підставі міжнародних договорів держави.

Керівництво Збройними Силами України в межах, передбачених Конституцією України, здійснює Президент України як Верховний Головнокомандувач Збройних Сил України.

В особливий період керівництво Збройними Силами України та іншими військовими формуваннями Президент України може здійснювати через Ставку Верховного Головнокомандувача, робочим органом якої є Генеральний штаб Збройних Сил України. Міністр оборони України здійснює військово-політичне та адміністративне керівництво Збройними Силами України, а також інші повноваження, передбачені законодавством. Військово-політичне керівництво Збройними Силами України - діяльність, спрямована на забезпечення реалізації політики держави у Збройних Силах України, політичних та стратегічних цілей у сфері оборони, принципів і напрямів розвитку Збройних Сил України. Адміністративне керівництво Збройними Силами України - діяльність, спрямована на всебічне забезпечення життєдіяльності Збройних Сил України, їх функціонування та розвитку в межах виконання основних завдань державної політики у сфері оборони.

Статути Збройних Сил України - це зведення законів військової служби, на основі яких проходять повсякденне життя, виховання, навчання, бойова діяльність військ; у них роз'яснюється, як воїн має нести військову службу і навчатися військовій справі, якими морально-бойовими якостями він повинен володіти, щоб бути надійним і вмілим захисником Батьківщини.

Загальновійськовими Статутами Збройних Сил України є:

- Статут внутрішньої служби Збройних Сил України визначає повсякденне життя і діяльність військовослужбовців у військовій частині, загальні обов'язки військовослужбовців і взаємовідносини між ними, правила внутрішнього розпорядку у військовій частині і її підрозділах, обов'язки основних посадових осіб військової частини та її солдатів (матросів);

- Дисциплінарний статут Збройних Сил України викладає суть військової дисципліни, її вимоги, встановлені в армії види заохочень і стягнень, дисциплінарні права командирів (начальників), а також порядок подання військовослужбовцями заяв, пропозицій і скарг;

- Статут гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України визначає організацію і порядок несення гарнізонної та вартової служб, права й обов'язки посадових осіб цих служб;

- Стройовий статут Збройних Сил України визначає дії підрозділів і частин у пішому строю і на машинах, у розгорнутих, похідних строях і передбойових порядках, а також обов'язки військовослужбовців у строю та ін.

5. Військова служба правопорядку у Збройних Силах України - спеціальне правоохоронне формування у складі Збройних Сил України, призначене для забезпечення правопорядку і військової дисципліни серед військовослужбовців Збройних Сил України у місцях дислокації військових частин, у військових навчальних закладах, установах та організаціях, військових містечках, на вулицях і в громадських місцях; для запобігання злочинам, іншим правопорушенням у Збройних Силах України, їх припинення; для захисту життя, здоров'я, прав і законних інтересів військовослужбовців, військовозобов'язаних під час проходження ними зборів, працівників Збройних Сил України, а також для захисту майна Збройних Сил України від розкрадання та інших протиправних посягань, а так само для участі у протидії диверсійним проявам і терористичним актам на військових об'єктах.

Адміністративно-правове регулювання діяльності Служби правопорядку є складовою військово-службових правовідносин і визначає правове становище

служби, її обов'язки та відповідальність, роль, місце і призначення у забезпеченні обороноздатності держави.

6. Державне управління в сфері оборони України – це виконавчо-розпорядча, владно-організаційна діяльність уповноважених суб'єктів, спрямована на підготовку збройного захисту та захист оборони у разі збройної агресії або збройного нападу, забезпечення високої боєготовності та боєздатності Збройних Сил України.

Специфічними рисами державного управління в сфері оборони є:

- 1) загальнодержавний характер;
- 2) підзаконний характер;
- 3) юридично-владний, розпорядчий характер;
- 4) організаційний зміст;
- 5) цілеспрямованість, активний характер;
- 6) постійна основа, безперервність.

Методи державного управління - це сукупність засобів здійснення управлінських функцій держави, впливу суб'єктів державного управління на об'єкти.

Форма державного управління обороною - зовнішньо виражена дія - волевиявлення виконавчо-розпорядчого органу (посадової особи), здійснене у рамках режиму законності та його комплекції для досягнення управлінської мети - вираження у зовнішньому вигляді конкретних дій державних органів, їх структурних підрозділів і посадових осіб, які здійснюються у процесі виконавчої діяльності й спрямовані на реалізацію функцій управління.

Виділяють дві групи форм державного управління - правові і неправові.

В управлінні обороною переважають адміністративні методи. Адміністративні методи характеризуються «владною-підпорядкуванням», в них найбільш яскраво виражається владна природа управлінської діяльності. Одним із різновидів державного управління є воєнне управління. Військове управління – специфічна діяльність органів військового управління з підготовки й здійснення керуючого впливу на підлеглі сили і засоби на оперативному і

тактичному рівнях, спрямована на ефективне виконання поставлених перед ними завдань.

7. Основними органами державного управління у сфері оборони України є Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Міністерство оборони України, Рада національної безпеки і оборони України, Генеральний штаб Збройних Сил України та інші органи визначені законодавством, а саме Міністерства центральні та інші органи виконавчої влади у взаємодії з Міністерством оборони України, Рада міністрів Автономної Республіки Крим та місцеві державні адміністрації, виконавчі органи сільських, селищних, міських рад, підприємства, установи та організації усіх форм власності тощо.

8. Військовий обов'язок установлюється з метою підготовки громадян України до захисту Вітчизни, забезпечення особовим складом Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також правоохоронних органів спеціального призначення та Державної спеціальної служби транспорту, посади в яких комплектуються військовослужбовцями.

Військова служба - вид державної служби, яка полягає у виконанні громадянами встановленого законом військового обов'язку (повинності) у складі збройних сил. Військова служба є державною службою особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком громадян України, іноземців та осіб без громадянства, пов'язаній із обороною України, її незалежності та територіальної цілісності. Час проходження військової служби зараховується громадянам України до їх страхового стажу, стажу роботи, стажу роботи за спеціальністю, а також до стажу державної служби.

Військовий обов'язок включає: підготовку громадян до військової служби; приписку до призовних дільниць; прийняття в добровільному порядку (за контрактом) та призов на військову службу; проходження військової служби;

виконання військового обов'язку в запасі; проходження служби у військовому резерві; дотримання правил військового обліку.

9. Закон України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави» з метою захисту національних інтересів України, утвердження і зміцнення конституційних засад демократичної, правової держави у сфері цивільно-військових відносин, забезпечення прав і свобод людини та відповідно до міжнародних зобов'язань, взятих Україною, визначає правові засади організації і здійснення демократичного цивільного контролю над Збройними Силами України та іншими утвореними відповідно до законів України військовими формуваннями, а також над правоохоронними органами держави.

Необхідно говорити, що контрольні повноваження у сфері оборони має значна кількість органів та посадових осіб. Серед них у законодавчій сфері Верховна Рада України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Президент України, Рада національної безпеки і оборони України, Кабінет Міністрів України, центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, прокуратура України, судові органи України тощо. Основними суб'єктами здійснення контролю у сфері оборони можуть бути названі: Рада національної безпеки і оборони України (РНБОУ); Військова служба правопорядку у Збройних Силах України; Засоби масової інформації та об'єднання громадян, які здійснюють громадський контроль.

10. *Адміністративна відповідальність у сфері оборони* – це специфічне реагування держави на військове правопорушення, що полягає в застосуванні уповноваженим органом або посадовою особою передбаченого законом стягнення до суб'єкта військового правопорушення.

В Кодексі України про Адміністративні правопорушення в Главі 13-Б «Військові адміністративні правопорушення» передбачено відповідальність за такі злочини, як: відмова від виконання наказу або інших законних вимог командира (начальника); самовільне залишення військової частини або місця служби; необережне знищення або пошкодження військового майна;

зловживання військовою службовою особою владою або службовим становищем; перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень; недбале ставлення до військової служби; бездіяльність військової влади; порушення правил несення бойового чергування; порушення правил несення прикордонної служби; порушення правил поведження із зброєю, а також речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення; розпивання пива, алкогольних, слабоалкогольних напоїв військовослужбовцями.

Отже, розглядаючи тему дипломної роботи можна виділити основні передумови та причини низької обороноздатності України:

- необдумана політика ядерного роззброєння України та промахи у міжнародних домовленостях;
- провадження надзвичайно стрімкими темпами фізичної конверсії, переважно методами продажу та приватизації стратегічно важливих для військового потенціалу країни об'єктів;
- відсутність необхідного та достатнього обсягу коштів в бюджеті для проведення витрат на оновлення та/або закупівлю військової техніки, оплати послуг військовим службовцям;
- країна залежна від фінансування інших країн, змушена ще більше поглиблюватися в боргову яму, перебуваючи у хиткому політичному та економічному становищі на міжнародній арені.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авер'янов В. Б. Державне управління в Україні: навч. посібн. / В. Б. Авер'янов. – К., 1999 – 266 с.
2. Авер'янов В.Б. Адміністративне право України / Академічний курс: Підручник: у 2 т. / Ред. колегія: В.Б. Авер'янов (голова) та ін. – К.: Юрид. думка, 2004. – Т. 1: Загальна частина. – 2004. – 536 с.
3. Адміністративно-правове регулювання в сфері забезпечення обороноздатності України/ Бобров В.В. // Форум права. – 2014. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://studopedia.org/6-62082.html>
4. Александров В. М. Військова служба як особливий вид державної служби в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / В. М. Александров. – Х., 2009. – 20 с.
5. Бахрах Д. Н. Административное право. Часть общая : [учеб. для вузов] / Д. Н. Бахрах. – М. : БЕК, 1993. – 301 с.
6. Битяк Ю.П. Адміністративне право України : підручник для юридичних вузів і фак. / Ю.П. Битяк, В.В. Богуцький, В.М. Гаращук та ін. ; за ред. Ю.П. Битяка. - Х., 2000. – 520 с.
7. Битяк Ю.П. Адміністративне право України: підручник / Ю.П. Битяк, В.М. Гаращук, О.В. Д'яченко та ін.; За ред. Ю.П. Битяка. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 544 с.
8. Битяк Ю.П. Адміністративне право України: підручник / Ю.П. Битяк, В.М. Гаращук, О.В. Д'яченко та ін.; За ред. Ю.П. Битяка. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – 548 с.
9. Бобрицький Л. Б. Адміністративно-правові засади діяльності Ради Національної безпеки і оборони України: автореф. дис. ... канд.. юрид. наук: 12.00.07 / Л. Б. Бобрицький; Нац. авіац. ун-т. – К., 2014. - 20 с.
10. Богуцький П. П. Військове право України: джерела, структура та розвиток : монографія / П. П. Богуцький. – О. : Фенікс, 2008. – 185 с.

11. Бондарев В. В. Стан забезпечення судового захисту конституційних прав і свобод військовослужбовців / В. В. Бондарев, С. І. Дячук // Вісник Верховного Суду України. – 2006. – № 4 (20). – С. 43–48.
12. Васільєв А.С. Адміністративне право України: підручник / А. С. Васільєв. – Х., 2002. - 288 с.
13. Ващенко С. В. Адміністративна відповідальність : навч. посібник / С.В. Ващенко, В.Г. Поліщук. - Запоріжжя, 2001. – 142 с.
14. Вікіпедія: [Електронний ресурс] // Вікіпедія – вільна енциклопедія. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
15. Гаращук В. І. Контроль та нагляд у державному управлінні: монографія / В. І. Гаращук. – Х.: Фоліо, 2002. – 173 с.
16. Голосніченко І. П. Адміністративне право України: основні поняття: навч. посіб. / За заг. ред. доктора юридичних наук, професора І.П. Голосніченка. - К.: ГАН, 2005. - 232 с.
17. Гриненко О. І. Проблеми формування цивільно-військових відносин в Україні / О. І. Гриненко // Наука й оборона. - 2002. - № 2. - 40 с.
18. Державне управління у сфері оборони України // Книги в Україні. – 2014. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://bookss.in.ua/book_administrativne-pravo-ukrani_825/27_tema-derzhavne-upravlnnya-u-sfer-oboroni
19. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. – К. : Міленіум, 2003. – 320 с.
20. Державне управління: теорія і практика : монографія / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. – К. : Юрінком-Інтер, 1998. – 431 с.
21. Євченко Д. В. Конституційно-правове забезпечення оборонної функції України: автореф. дис. ...канд.. юрид. наук: 12.00.02 / Д. В. Євченко; Маріупольський держ. ун-т. – Маріуполь, 2014. – 20 с.
22. Ківалов С. В. Адміністративне право України : навчально-методичний посібник / С.В. Ківалов, Л.Р. Біла. - Одеса : Юридична література, 2002. – 312 с.

23. Коваль Л. В. Адміністративне право / Коваль Л. В. – К.: Юрінком Інтер, 1996. – 206 с.
24. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-Х // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – Додаток до № 52. – Ст.1122.
25. Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012 № 5403-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – Ст. 458.
26. Коломоєць Т. О. Адміністративне право України : підручник / за заг. ред. Т.О. Коломоєць. – 2-е вид., змін і доп. – К. : Істина, 2012. – 528 с.
27. Коломоєць Т.О. Адміністративне право України: підручник: За заг.ред. д.ю.н., проф. Коломоєць Т.О. – К.: Істина, 2008. – 500 с.
28. Колпаков В. К. Адміністративне право України: підручник / В. К. Колпаков. - К., 1999. – 736 с.
29. Коментар до Конституції України. Інститут законодавства Верховної Ради України. — 2-е вид., випр. і допов. — К —1998. — 412 с.
30. Комзюк А. Т. Адміністративна відповідальність в Україні: навч. посіб. / За заг. ред. доц. А.Т. Комзюка. – Х.: Ун-т внутр.справ, 2001. – 112 с.
31. Конституційно-правові основи національної безпеки і оборони України / Федченко С.О. // Форум права. – 2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://5ka.at.ua/load/pravo/konstitucijno_pravovi_osnovi_nacionalnoji_bezpeki_i_obroni_ukrajini_referat/49-1-0-22160
32. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 30. - Ст. 141.
33. Корж І. Ф. Військова служба в Україні: вступ, просування, припинення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / І. Ф. Корж; НАН України, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 2004. - 20 с.
34. Курс адміністративного права України: підручник / [В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко, І.Д. Пастух, В.Д. Сущенко та ін.] ; за ред. В.В. Коваленка. – К. : Юрінком Інтер, 2012. – 808 с.

35. Про альтернативну (невійськову) службу: Закон України від 12.12.1991 № 1975-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. - № 15. – Ст. 188.
36. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25 березня 1992 р. № 2232-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 27. – Ст. 385.
37. Про військові комісаріати: Положення Кабінету Міністрів України від 03.06.2013 № 389 // Відомості Верховної Ради України. – 2013. - Ст. 18.
38. Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України: Закон України від 7 березня 2002 р. № 3099-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 32. – Ст. 225.
39. Про внесення змін до Закону України «Про загальний військовий обов'язок і військову службу»: Закон України від 4 квітня 2014 р. № 1634-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 39. – Ст. 324.
40. Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави: Закон України від 19.06.2003 № 975-IV// Відомості Верховної Ради України. – 2003. – Ст. 366.
41. Про державний кордон України: Закон України від 04.11.1991 № 1777-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – Ст. 5.
42. Про державну таємницю: Закон України від 21.01.1994 № 3855-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. - № 16. – Ст. 93.
43. Про Дисциплінарний Статут Збройних Сил України: Закон України, Статут від 24.03.1999 № 551-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 21–22. – Ст. 197.
44. Про додаткові заходи щодо зміцнення обороноздатності та безпеки держави: Постанова Верховної Ради України від 06.05.2014 № 1238-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. - № 24. - Ст. 887.
45. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 01.07.2010 № 2411-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. - Ст. 527.
46. Про затвердження Положення про Міністерство оборони України:

Постанова Кабінету Міністрів України від 26.11.2014 № 671 // Відомості Верховної Ради України. – 2014. - № 671. – Ст. 13.

47. Про затвердження Порядку реєстрації військових частин як суб'єктів господарської діяльності у Збройних Силах: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.05.2000 № 749 // Відомості Верховної Ради України. – 2000. - № 749. – Ст. 10.

48. Про затвердження Порядку фінансового забезпечення потреб національної оборони держави, мобілізаційної підготовки, заходів з мобілізації та Збройних Сил за рахунок благодійних пожертв фізичних та юридичних осіб: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.05.2015 № 339 // Відомості Верховної Ради України. – 2015. - № 339. – Ст. 12.

49. Про Збройні Сили України: Закон України від 06.12.1991 р. № 1934-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 9. – Ст. 108.

50. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 21.10.1993 р. № 3543-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 44. – Ст. 416.

51. Про невідкладні заходи щодо захисту України та зміцнення її обороноздатності: Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 28.08.2014 // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – Ст. 15.

52. Про оборону України: Закон України від 06.12.1991 р. № 1932-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 9. – Ст. 106.

53. Про організацію оборонного планування: Закон України від 18.11.2004 № 2198-ІV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. - № 4.- Ст.97.

54. Про Положення про Міністерство оборони України та Положення про Генеральний штаб Збройних Сил України: указ Президента України від 06.04.2011 № 406/2011 // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – Ст. 13.

55. Про порядок направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав: Закон України від 02.03.2000 № 1518-ІІІ // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2000. - № 19. – Ст. 144.

56. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. - № 28. – Ст. 250.
57. Про правовий режим майна у Збройних Силах України: Закон України від 21.09.1999 № 1075-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – Ст. 407.
58. Про правовий режим надзвичайного стану: Закон України від 16.03.2000 № 1550-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – Ст. 176.
59. Про Раду національної безпеки і оборони України: Закон України від 05.03.1998 № 183/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. - № 35. – Ст. 237.
60. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України»: указ Президента України від 24.09.2015 № 555/2015 // Відомості Верховної Ради України. – 2015. - Ст. 69.
61. Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України: Закон України від від 24.03.1999 № 548-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 22–23. – Ст. 194.
62. Про Статут гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України: Закон України від 24.03.1999 № 550-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. - № 22-23. – Ст. 196
63. Про Стройовий статут Збройних Сил України: Закон України від 24.03.1999 № 549-XIV// Відомості Верховної Ради України. – 1999. - № 22-23. – Ст. 195.
64. Ринажевський Б. М. Відповідальність військовослужбовців Служби правопорядку / Б. М. Ринажевський // Форум права. – 2010. – № 2. – С. 425-434 [Електронний ресурс]. - Режим доступу до документа: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journalsFP-2010-2/1orbmver.pdf>.
65. Ринажевський Б. М. Військова служба правопорядку : монографія / Б. М. Ринажевський. – Х. : Основа, 2010. – 348 с.
66. Ринажевський Б. М. Права та завдання Служби правопорядку у

Збройних Силах України / Б. М. Ринажевський // Наше право. - 2010. - № 2. - Ч. 1. - С. 26-32.

67. Ринажевський Б.М. Поняття та сутність функцій державного управління / Б. М. Ринажевський // Наше право. – 2010. – № 3. – С. 33–37.

68. Соціальний захист громадян під час мобілізації в Україні // Закон і Бізнес. - 2014. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zib.com.ua/ua/94815-socialniy_zahist_gromadyan_pid_chas_mobilizacii_v_ukraini.html

69. Статути Збройних сил України // Парта.ua. – 2014. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.parta.com.ua/ukr/referats/view/2066/>

70. Стукалін Т. Організаційно-правові засади державного управління у сфері оборони України в контексті сучасних ризиків та загроз: Збірник наукових праць. // «ефективність державного управління» - 2015. - № 42. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу до документа: http://www.lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/edu_42/fail/26.pdf

71. Сучасний стан Збройних сил України // Освіта.ua. – 2011. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua/vnz/reports/dpju/25022/>

72. Тацишин І. Б. Адміністративне право: навч. посібн. / І. Б. Тацишин. – Л.: Новий Світ - 2000, 2012. – 307 с.

73. Фурашев В. І. Проект нової Воєнної доктрини України: керівництво до дії чи декларація? / В. І. Фурашев. – 2011. - № 15. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://www.viche.info/journal/2674/>

74. Юридична енциклопедія: в 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://cyclop.com.ua/content/view/1129/58/1/22/#44118>